VOLTAIRE

ZADIG SAU DESTINUL

POVESTE ORIENTALA – 1747

În româneşte de *Al. Philippide*

Primul roman filosofic al lui Voltaire, Zadig sau Destinul, poveste orientală, *a apărut mai întâi, sub o formă redusă, la Amsterdam, în 1747, cu titlul de* Memnon. *Fusese compus cu câteva luni înainte, în toamna lui 1746, la Secaux, după* alţii *în vara lui 1747, la Anei, pentru a distra pe ducesa du Maine, stăpâna castelelor din acele localităţi.* Soţul *ducesei, mort în 1736, unul din bastarzii legitimaţi ai lui Ludovic al XIV-lea, înlăturat de la regenţă în 1715 de către Philippe d'Orlians, făcuse figură de opoziţionist şi conspirator, evitând să apară la Versailles. Voltaire frecventa mica Curte de la Secaux, la su de Paris, încă din tinereţe. Citise acolo poemul său* Liga, *devenit apoi* Henriada. *Reluase legăturile cu acel mediu în 1746, când, îndemnat de doamna du Châtelet, se transformase în curtean al lui Ludovic al XV-lea, gratificat cu o pensie şi cu titlul de istoriograf. Venea la Anct sau la Secaux ca să critice viaţa şi oamenii de la Versailles împreună cu o amfitrioană foarte dispusă să-i ţină hangul. Castelul din Secaux i-a fost adăpost în 1747, când a trebuit să plece precipitat din Fontainebleau în urma scandalului din saloanele reginei Maria Lesezińska, unde curteni trişeuri goliseră punga doamnei du Chatelet, fapt asupra căruia Voltaire i-a atras atenţia în englezeşte, spre indignarea nobililor escroci.*

O poveste cu subiect oriental nu era o excepţie în scrierile lui Voltaire din acei ani. După tragediile Zulime *(1740) şi* Mahomet *(1741), consultă intens lucrări despre istoria şi religiile Arabiei, Persiei şi Indiei, în vederea vastei sinteze care se va intitula* Eseu asupra moravurilor şi spiritului naţiunilor. *Paralel cu* Memnon *lucrează la tragedia* Semiramis *a cărei acţiune este aşezată pe aceleaşi maluri ale Eufratului. De altfel, încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Orientul era la modă în literatura franceză: zeci de tragedii, romane şi nuvele,*

imitând pe Ibrahim *al doamnei de Scudiry, pe* Bajazet *al lui Racine, sau inspirâ***ndu-***se din* o mie şi una de nopţi, *traduse de Galland* (*1704 – 1717*)*, se slujeau de un cadru egiptean, persan sau indian pentru intrigile lor învăluite în misterul lumii islamice sau pentru a critica comod Franţa contemporană, cum făcuse Montesquieu în* Scrisorile persane (*1721*).

Un bilet al lui Voltaire către marchizul d'Argenson din vara lui 1747, scris în stil pompos oriental, vădeşte intensitatea unei viziuni cărturăreşti a lumii orientale la scriitorul nostru. Biletul, care felicită pe marchiz pentru unele izbânzi militare din ultima fază a războiului de succesiune la tronul Austriei, este plin de aluzii la Memnon. *Abia publicat, romanul este reluat de autor, sporit cu noi aventuri şi publicat din nou la Paris sub titlul de* Zadig. *Ediţia era clandestină*: *anonimă şi fără indicarea locului. Succesul i*-*a fost dintre cele mai susţinute, cum o dovedesc cele douăzeci şi patru de retipăriri până în 1785. Rareori o operă literară* **s-***a înfăţişat ca* Zadig *sub forma unui mozaic de întâmplări împrumutate din izvoarele cele mai diverse, pentru obţinerea unei culori orientale cât mai verosimile. Investigaţiile istoriei literare au dovedit că unele episoade sunt luate din Galland, altele din* Descrierea Chinei *a lui du Halde, altele din memoriile unor călători, liernier sau Chaudin, care vizitaseră Persia şi India. Arta lui Voltaire a ştiut însă să le contopească pe toate* **într-***o povestire unitară ale cărei capitole sunt legate prin puternica personalitate a eroului. Fiecare episod este un mic giuvaier literar, model de povestire simplă, de analiză psihologică şi de satiră socială cu aluzii transparente la Parisul vremii dar mai ales la Curtea din Versailles şi la intrigile ei. Zadig, calomniat de curteni, pentru că este mai filosof şi mai abil decât ei, scămănă bine cu Voltaire, invidiat în 17461747 pentru pensia căpătată,* odată cu *alegerea la Academie şi cu alte semne de favoruri regale trecătoare.*

De altfel, în multe alte întâmplări ale romanului, Zadig este în mare măsură Voltaire. Logica lui impecabilă,

sprijinită de cunoştinţe ştiinţifice solide, îl *duce momentan la închisoare. Hiscă moartea, acuzat pe nedrept că ar fi scris versuri satirice la adresa regelui. În toate peregrinările lui dă dovadă de înţelepciune, combate prejudecăţile învechite şi curmă disputele religioase. Cu toată silinţa lui de a fi folositor semenilor, rareori, şi pentru scurtă vreme, întâlneşte oameni înţelegători; mai adesea este invidiat, ameninţat, izgonit. Aventurile lui Zadig sugerează că un destin capricios îşi bate joc de raţiune şi de dreptate; curajul, ştiinţa, virtutea aduc lui Zadig numai nenorociri, în timp ce laşitatea, prostia, viciul, îngtmfarea şi înşelătoria sunt mijloace care conduc fără greş la avere, onoruri şi consideraţie socială.*

Pesimismul acesta exprimă, sub vălul unei ficţiuni, adtnra prăpastie dintre gândirea şi acţiunea filosofului din secolul n XVIII-lea de o parte şi cercurile conducătoare ale monarhiei absolute, de altă parte. Filosoful visează binele omenirii prin progres spiritual şi îşi pune inteligenţa şi ştiinţa în slujba regimului monarho-fcudal, pentru a micşora suferinţele şi nedreptăţile. Monarhia ti *accrptă temporar, se slujeşte de el, dar neînţelegerea şi divorţul sunt inevitabile.* Zadig *apare astfel ca expresia literară a imposibilităţii unei colaborări a filosofiei iluministe cu orânduirea vremii, carenţă constatată de Voltaire în acei ani petrecuţi în Versail/es-ul lui Ludovic al XV-lea.*

Capitolul i CHIORUL

Pe vremea regelui Moabdar trăia în Babilon un tânăr pe care îl chema Zadig şi care avea o fire aleasă, întărită de educaţie. Deşi tânăr şi bogat, ştia să-şi înfrâneze pasiunile. Nu se silea să pară ce nu era. Nu ţinea să aibă întotdeauna dreptate şi ştia să respecte slăbiciunea omenească. Lumea se mira când vedea că el, deşi era deştept, nu-şi bătea joc niciodată de vorbele acelea atât de puţin lămurite, atât de fără şir şi atât de zgomotoase, de bârfelile îndrăzneţe, de afirmaţiile ignorante şi giumbuşlucurile grosolane, în sfârşit de toată zarva aceea deşartă care, la Babilon, se chema *conversaţie.* Zadig învăţase din cartea întâi a lui Zoroastru că iubirea de sine

este un balon umflat cu vânt din care ies furtuni când îl înţepi. Zadig mai ales nu se lăuda că dispreţuieşte femeile şi că le subjugă. Era mărinimos; nu-i era teamă să facă bine nemulţumitorilor, urmând această mare învăţătură a lui Zoroastru: *Când mănânci dă de mâncare şi clinilor*; *chiar dacă te***-***ar muşca*. Era înţelept cât se poate, deoarece căuta să trăiască tot printre înţelepţi. Priceput în ştiinţa vechilor chaldeeni, cunoştea şi principiile fizice ale naturii aşa cum erau cunoscute pe vremea aceea, iar din metafizică1 ştia ce **s-**a ştiut în toate timpurile, adică foarte puţin lucru. Era cu totul convins că anul avea trei sute şaizeci şi cinci de zile şi un sfert, în ciuda filosofiei celei noi din vremea lui, şi că soarele era în centrul lumii; iar când cei mai de seamă magi îi spuneau cu insultătoare trufie că avea gânduri rele şi că înseamnă să fii duşmanul statului dacă eşti încredinţat că soarele se învârteşte împrejurul lui însuşişi că anul are douăsprezece luni, el tăcea, fărâminic şi fără dispreţ.

Zadig, fiind foarte bogat şi deci având prieteni, plăcut la chip, drept şi cumpătat la minte, cu o inimă sinceră şi mărinimoasă, crezu că ar putea să fie fericit. Avea de gând să se însoare cu Semira, care, prin frumuseţe, naştere şi avere, era cea mai bună partidă din Babilon. Zadig avea faţă de dânsa o dragoste trainică şi serioasă, şi Semira îl iubea cu foc. Ziua fericită când aveau să se unească era aproape. Plimbâ**ndu-**se odată împreună pe la marginea Dabilonului, pe sub palmierii de pe malul Eufratului, văzură venind către dânşii câţiva oameni înarmaţi cu săbii şi săgeţi. Erau bătăuşii tânărului Orcan, nepotul unui ministru, căruia curtenii unchiului său îi băgaseră în cap că arc voie să facă tot ce pofteşte. Orcan nu avea niciuna din însuşirile plăcute şi niciuna din virtuţile lui Zadig; dar, deoarece credea că preţuieşte mult mai mult, era desperat văzând că Nu e iubit. Gelozia aceasta, care nu izvora decât din deşertăciunea lui, îl făcu să**-**şi închipuie că o iubea nebuneşte pe Semira. Îşi puse în cap **s-**o răpească. Răpitorii o luară pe sus şi, în

În filosofia premarxistu, prin metafizică se înţelegea

acea parte a filosofiei care se ocupa de problemele care ieşeau din cadrul experienţei (dumnezeu, suflet, libertatea voinţei etc.).

Odată cu crearea materialismului dialectic de cătro Marx şi Engels şi odată cu dezvoltarea ştiinţelor naturii, concepţia metafizică despre lume a suferit un faliment.

Astăzi, prin metafizică se înţelege acea metodă care cercetează fenomenele naturii în mod neştiinţific, privindu-le – contrar realităţii – izolate unele de altele şi imuabile. Metafizica, este diametral opusă dialecticii, care priveşte fenomenele în dezvoltarea, schimbarea şi conexiunea lor (n. R.j, graba lor brutală, o răniră, făcând astfel să curgă sângelc unei fiinţe care ar fi înduioşat şi tigrii muntelui Imaus. Semira spărgea cerul cu plânsetele ei. Striga: „Soţul meu drag! Sunt smulsă de lângă dragostea mea!” Nu se îngrijea de primejdia în care era; nu se gândea decât la scumpul ci Zadig. Acesta o apără cu toată puterea pe care o dau curajul şi dragostea. Ajutat numai de doi sclavi, îi alungă pe răpitori şi o duse acasă pe Semira, leşinată şi rănită, care deschizând ochii, îl văzu şi îi spuse:

— O, Zadigl îmi crai drag ca un soţ; îmi eşti drag acum ca un om căruia îi datoresc cinstea şi viaţa.

N-a fost inimă mai mişcată decât inima Semirei. Niciodată o gură mai fermecătoare n-a rostit simţiri mai adânci cu vorbele de foc pe care le inspiră atât recunoştinţa faţă de cea mai mare dintre binefaceri cât şi dragostea cea mai adâncă.

Rana ei era uşoară şi se vindecă repede. Zadig era rănit mai greu; o lovitură de săgeată chiar lângă ochi şi făcuse o rană adâncă. Semira nu cerea zeilor decât ca iubitul ei să se vindece. Zi şi noapte ochii ei erau scăldaţi în lacrimi: aştepta clipa în care ochii iubitului vor putea iarăşi să vadă. Dar un abces puse iarăşi ochiul în primejdie. Trimiseră până la Memfis să-l aducă pe vestitul vraci Hermes, care veni cu mare alai. Îl cercetă pe bolnav şi spuse că-şi va pierde ochiul. Prezise chiar şi ziua şi ceasul când va trebui să se întâmple această nenorocire.

— Dacă ar fi fost ochiul drept, spuse el, l-aş fi

vindecat. Dar rănile ochiului stâng nu se pot tămădui.

Tot Uabilonul, plângând soarta lui Zadig, se minună de adâncimoa şi de ştiinţa lui llermes. Peste două zile abcesul se sparse singur. Zadig se vindecă de-a binelea. Hermes scrise o carie în care îi dovedi că nu trebuia să se vindece. Zadig nu citi cartea, însă, îndată ce putu să iasă, se pregăti să se ducă **s-**o vadă pe aceea care era speranţa şi fericirea vieţii lui; numai pentru ea singură voia să aibă ochi. Semira era de trei zile la ţară. În drum, Zadig aflǎ că această frumoasă doamnă, după ce declarase sus şi tare că nu putea să sufere pe chiori, se măritase cu Orcan în seara trecută. La vestea asta, Zadig căzu fără cunoştinţă. Durerea 11 duse la marginea gropii; şezu multă vreme bolnav; dar, în sfârşit, raţiunea învinse mâhnirea şi însăşi durerea cumplită pe care o simţea îi sluji ca să se consoleze.

„Am văzut, se gândi el, cât preţuiesc toanele unei fete crescute la Curte; mai bine mă însor cu o fată din starea de mijloc”.

Alese pe Azora, fata cea mai cuminte şi mai de bună familie din oraş. Se însură cu dânsa şi trăi cu ea o lună în cea mai deplină înţelegere şi dragoste. Dar, de la o vreme, Zadig văzu că Azora era cam uşuratică şi se prea grăbea să creadă că tinerii cei mai chipeşi erau şi cei mai plini de duh şi de virtute.

Capitolul II – NASUL

Într-o zi Azora se întoarse de la plimbare foarte mânioasă.

— Ce ai tu, scumpa mea soţie, îi spuse Zadig, şi ce te-a necăjit atât de mult?

— Vai! spuse ea, ai fi ca şi mine dacă ai fi văzut ce-am văzut eu. M-am dus **s-**o mângâi pe tânăra văduvă Costu, care acum două zile a clădit un cavou soţului ei pe malul pârăului care curge la marginea livezii. În durerea ei a făgăduit zeilor că va şedea lângă mormânt atâta vreme cât apa pârăului va curge în apropiere.

— Iată, spuse Zadig, o femeie vrednică de toată lauda, care îşi iubea într-adevăr bărbatul.

— O, spuse Azora, dacă ai şti ce făcea ea când m-am dus s-o văd!

— Ce făcea?

— A pus să întoarcă pârăul în altă parte.

Azora începu să arunce împotriva tinerei văduve mustrări atât de aspre şi ocări atât de grele, încât această paradă de virtute nu-i plăcu lui Zadig.

Zadig avea un prieten pe care îl chema Cador. Era unul dintre tinerii pe care Azora îi socotea mai cinstiţi şi mai merituoşi decât alţii. Zadig i se destăinui şi îi câştigă credinţa, atât cât putu, printr-un dar de preţ. Azora, după ce petrecuse două zile la o prietenă, la ţară, se întoarse acasă a treia zi. Servitorii, plângând, îi spuseră că bărbatul ei murise pe neaşteptate noaptea trecută, că nimeni nu îndrăznise să-i aducă această tristă veste şi că Zadig fusese înmormântat în cavoul familiei, în fundul grădinii. Azora plânse, îşi smulse părul şi se jură că are să moară. Seara, Cador îi ceru voie să vină s-o vadă şi plânse alături de dânsa. A doua zi plânseră mai puţin şi prânziră împreună. Cador îi spuse că prietenul lui îi lăsase cea mai mare parte din avere şi îi mărturisi că ar fi foarte fericit să împartă averea cu dânsa. Doamna plânse, se supără, apoi se domoli. Cina fu mai lungă decât prânzul. Stătură de vorbă cu mai multă încredere. Azora îl lăudă pe cel mort, dar mărturisi că Zadig avea metehne care îi lipseau lui Cador.

Pe la mijlocul mesei, Cador se plânse că-l doare grozav splina. Doamna, neliniştită şi grijulie, porunci să se aducă toate miresmele cu care obişnuia să se parfumeze, doar va găsi vreuna care să fie bună pentru boală de splină. Îi păru foarte rău că vraciul Hermes nu mai era în Babilon. Binevoi chiar să atingă cu mâna partea în care Cador simţea dureri aşa de mari.

— Suferi de mult de boala asta? îl întrebă ea miloasă.

— M-aduce câteodată până la marginea mormântului, răspunse Cador; şi numai un singur leac mă poate uşura: să-mi pun pe partea care mă doare nasul unui om mort cu o zi înainte.

— Ciudat leac, spuse Azora.

— Nu-i mai ciudat, răspunse el, decât săculeţele domnului Arnoult împotriva damblalei.[1]

Acest argument, împreună cu marile merite ale tânărului, o făcură pe doamnă să se hotărască.

„La urma urmei, îşi spuse ca, când bărbatul meu va trece din lumea de ieri în lumea de inline pe podul Cinavar, oare Îngerul Asrael n-are să-i dea voie să treacă din pricină că nasul lui va fi mai scurt în a doua viaţă decât în întâia?" Aşadar luă un brici, se duse la mormântul lui bărbatu-său, îl stropi cu lacrimi şi se aplecă să taie nasul lui Zadig, care şedea întins în groapă. Zadig se ridică atunci ţi**nându-**se cu o mină de nas şi cu cealaltă apucând briciul.

— Doamnă, spuse el, nu mai striga atâta împotriva văduvei lui Costu; gândul de a-mi tăia nasul e la fel cu gândul de-a întoarce pârâul.

Capitolul III Cllnelii ŞI CALUL

Zadig simţi că întâia lună de căsătorie, aşa cum scrie în cartea *Zend*, este luna mierii, şi că luna a doua este luna pelinului. Nu trecu mult timp şi el fu silit **s-**o alunge pe Azora, cu care era din ce în ce mai greu de trăit, şi îşi căută fericirea în studiul naturii. „Nimeni nu-i mai fericit, spunea el, decât un filosof care citeşte în cartea aceasta mare pe care Dumnezeu a pus-o sub ochii noştri. Adevărurile pe care le descoperă sunt ale lui; îşi nutreşte şi îşi înalţă sufletul; trăieşte liniştit; nu se teme de oameni şi scumpa lui soţie nu vine să-i taie nasul".

Plin de aceste gânduri, Zadig se retrase **într-**o vilă pe malul Eufratului. Acolo, el nu-şi petrecea timpul calculind câte dramuri de apă curgeau **într-**o secundă sub bolţile vreunui pod sau dacă în luna Şoarecelui cădea o picătură de apă mai mult decât în luna Berbecului. Nu se gândea să facă mătase din pânză de păianjen şi nici porţelan din carafe sparte. Dar cerceta mai ales însuşirile animalelor şi

---

1 Era pe vremea aceea un babilonian,_ numit Arnoult, care anunţa prin gazete că vindecă şi previne loate apnplc- xiile cu un săculeţ cu leacuri aliniat de gil. (Nula lui Voltaire.)

ale plantelor. Dobândi în curând o pricepere care îl făcea să descopere mii de deosebiri acolo unde oamenii nu văd decât uniformitate.

Într-o zi, în timp ce se plimba la marginea unei pădurici, văzu că vine în fugă spre dânsul un eunuc al reginei, urmat de mai mulţi ofiţeri, care păreau să fie foarte nelinişitiţi şi care alergau de colo până colo, ca nişte oameni rătăciţi care au pierdut un lucru de mare preţ şi umblă acum să-l găsească.

— Tinere, spuse eunucul, n-ai văzut cumva câinele reginei?

Zadig răspunse cuviincios:

— E căţea, nu e câine.

— Ai dreptate, spuse eunucul.

— E o căţeluşă, adăugă Zadig. A făcut pui de curând; şchiopătează de piciorul stâng din faţă şi are urechi foarte lungi.

— Ai văz**ut-**o? întrebă eunucul, gâflind de atâta alergătură.

— Nu, răspunse Zadig, n-am văz**ut-**o niciodată şi n-am ştiut până acuma că regina avea o căţea.

Tocmai atunci, prin**tr-**o ciudăţenie obişnuită a sorţii, cel mai frumos cal din grajdurile regelui scăpase din mâinile unui rândaş şi o luase la fugă pe câmpiile Babilonului. Marele maestru de vânătoare al Curţii şi toţi ceilalţi ofiţeri de la Curte alergau după el tot aşa de nelinişitiţi ca şi eunucul după căţeaua reginei. Marele maestru de vânătoare se apropie de Zadig şi îl întrebă dacă n-a văzut calul regelui. Zadig răspunse:

— E calul care aleargă cel mai bine. Are cinci picioare înălţime şi copita foarte mică. Coada are o lungime de trei palme şi jumătate. Capetele zăbalei sunt de aur de douăzeci şi trei de carate; potcoavele sunt de argint curat.

— Încotro a apucat-o? Unde-i? întrebă marele maestru de vânătoare.

— Nu l-am văzut, răspunse Zadig, şi n-am auzit niciodată de dânsul.

Marele maestru de vânătoare şi eunucul fură încredinţaţi că Zadig a furat calul regelui şi căţeaua reginei.

J3 Volta! re – Opere «lese, vol. II

Îl luară pe sus şi 11 duseră în faţa adunării marelui Desterham, care 11 osândi să fie bătut cu cnutul şi să-şi petreacă restul vieţii în Siberia. Abia se dăduse sentinţa şi se găsiră calul şi căţeaua. Judecătorii se văzură în dureroasa situaţie de a-şi schimba hotărârea pe care o dăduseră. Ei 11 condamnară pe Zadig să plătească patru sute de uncii de aur pentru că a spus că n-a văzut ceea ce a văzut. Zadig trebui mai întâi să plătească amenda şi după aceea i se dădu voie să se apere în faţa consiliului marelui Desterham.

El vorbi astfel:

— Luceferi ai dreptăţii, adâncuri de ştiinţă, oglinzi de adevăr, voi care aveţi greutatea plumbului, tăria fierului, strălucirea diamantului şi multă înrudire cu aurul, acum, fiindcă Îngăduit îmi este să vorbesc înaintea acestei auguste adunări, vă jur pe Orosmad că n-am văzut niciodată preacinstita căţea a reginei şi nici calul sfânt al regelui. Iată ce mi **s**-a întâmplat. Mă plimbam la marginea pădurii, acolo unde l-am întâlnit pe venerabilul eunuc şi pe preailustrul mare maestru de vânătoare. Am văzut pe nisip urmele unui animal şi mi-am dat repede seama că erau ale unui căţeluş. Nişte dire uşoare şi lungi care se aflau între urmele labelor mi-au arătat că era o căţea ale cărei ţiţe atingeau pământul şi că prin urmare făcuse pui de curând. Alte urme, care păreau că atinseseră nisipul alături de labele de dinainte, mi-au dovedit că avea urechile foarte lungi; şi, văzând că urma unei labe era pretutindeni mai puţin adâncă decât urmele celorlalte labe, am înţeles că această căţea a augustei noastre regine era, fie-mi iertat să spun, puţin cam şchioapă.

În ce priveşte calul regelui regilor, veţi şti că, plimbâ**ndu-**mă pe un drum în pădure, am văzut nişte urme de potcoave. Toate erau la depărtări egale. Iată, mi-am spus eu, un cal care are un galop desăvârşit. Praful de pe

copaci, pe drumul îngust care n-are decât şapte palme lărgime, era scuturat puţin în dreapta şi în stânga, la trei palme şi jumătate de la mijlocul drumului. Calul acesta, mi-am spus, are o coadă de trei palme şi jumătate, care, mişcându-se în dreapta şi în stânga, a şters praful de pe copaci. Sub copacii care alcătuiau o boltă de crengi înaltă de cinci picioare am văzut frunze de curând căzute şi mi-am dat seama că acest cal atinsese crengile cu capul şi că prin urmare el avea o înălţime de cinci picioare. Cât despre zăbală, trebuie să fie de aur de douăzeci şi trei de carate: calul s-a frecat cu capul zăbalei de o piatră care se cheamă mehenghi, care slujeşte tocmai la încercarea aurului şi pe care am încercat-o şi eu. Am văzut, în sfârşit, după semnele lăsate de copite pe alte pietre, că era potcovit cu argint curat.

Toţi judecătorii se minunară de deşteptăciunea adâncă şi subtilă a lui Zadig. Se duse vestea până la rege şi regină. Nu se vorbea decât de Zadig prin anticamerele şi sălile palatului, deşi câţiva magi erau de părere că trebuie ars pe rug fiindcă e vrăjitor. Regele porunci să i se dea înapoi amenda de patru sute de uncii de aur la care fusese condamnat. Grefierul, portăreii, procurorii veniră toţi la el cu mare pompă să-i înapoieze cele patru sute de uncii; păstrară însă trei sute nouăzeci şi opt pentru cheltuieli de judecată; şi aprozii lor cerură bacşiş.

Zadig văzu cât este de primejdios câteodată să ştii prea multe şi se jură ca, de acum înainte, să nu mai spună ce vede.

18*

Prilejul acesta se ivi în curând. Un prizonier politic fugi din închisoare şi trecu prin faţa ferestrelor lui. Zadig fu întrebat, dar nu răspunse nimic. Se dovedi însă că se uitase pe fereastră. Pentru această crimă fu amendat la cinci sute de uncii de aur. Zadig mulţumi judecătorilor pentru bunăvoinţa lor, după obiceiul Babilonului. „O, Doamne! îşi spuse el, ce nenorocire să te plimbi printr-o pădure prin care a trecut căţeaua reginei şi calul regelui! Ce primejdios e să te uiţi pe fereastră! Şi ce greu e să fii

fericit în viaţă!”

Capitolul IV INVIDIOSUL

Zadig vru să-şi aline cu ajutorul filosofiei şi al prieteniei necazurile pe care i le dăduse soarta. **Într-**o mahala a Babilonului el avea o casă mobilată cu gust şi în care adunaae toate lucrurile frumoase şi toate plăcerile vrednice de un om cumsecade. Dimineaţa, biblioteca lui era deschisă tuturor savanţilor; seara, masa lui era pusă pentru lumea aleasă. Dar îşi dădu seama în curând cât de primejdioşi sunt savanţii. Odată se iscă o mare ceartă cu privire la o lege a lui Zoroastru, care te oprea să mănânci carne de grifon.

— Cum să opreşti grifonul, când acest animal nici nu există? spuneau unii.

— Trebuie să existe, spuneau alţii, pentru că Zoroastru nu îngăduie să-l mănânci.

Zadig voi să-i împace şi le spuse:

— Dacă grifonii există, să nu-i mâncăm; dacă nu există, n-avem să-i mâncăm nici atâta, şi în acest chip vom asculta toţi de Zoroastru.

Un savant care scrisese treisprezece volume despre însuşirile grifonului şi care pe lângă asta mai era şi mare teurg se grăbi să se ducă să-l pârască pe Zadig la un arhimag numit Yebor, care era cel mai prost chaldeean şi deci cel mai fanatic. Omul acesta l-ar fi tras bucuros în ţeapă pe Zadig spre slava Soarelui şi cu acest prilej ar fi spus pe dinafară ceaslovul lui Zoroastru, cu mare mulţumire în glas. Prietenul Cador (un prieten face mai mult decât o sută de preoţi) se duse la bătrânul Yebor şi îi spuse:

— Trăiască soarele şi grifonii! să nu cumva să-l pedepseşti pe Zadig: e un sfânt. Are o mulţime de grifoni în ogradă şi nu-i mănâncă; şi învinuitorul lui e un eretic care îndrăzneşte să spună că iepurii de casă au piciorul despicat şi nu sunt murdari.

— Bine! spuse Yebor, clătinând din capul lui chel. Zadig trebuie tras în ţeapă pentru că a vorbit rău de grifoni, iar celălalt pentru că a vorbit rău de iepuri.

Cador potoli lucrurile cu ajutorul unei domnişoare de onoare cu care făcuse un copil şi care avea mare trecere în sfatul magilor. Nimeni n-a fost tras în ţeapă. Fapt care făcu pe mulţi învăţaţi să cârtească şi să prorocească decadenţa Babilonului. Zadig spuse: „Iată de ce atârnă fericirea! Totul pe lume mă năpăstuieşte, / chiar şi fiinţele care nu există!” Blestemă savanţii şi nu mai vru să se întâlnească decât cu feţe simandicoase.

Poftea la el acasă pe oamenii cei mai aleşi din Babilon şi doamnele cele mai plăcute la vorbă şi la chip. După ce ascultau muzică, treceau la masă, unde se serveau numai bucate alese; masa era însufleţită întotdeauna de conversaţii plăcute din care el ştia să înlăture goana după spirit, care este cel mai sigur mijloc să nu ai spirit de loc şi modul cel mai nimerit de a strica o societate oricât de strălucită ar fi ea. Zadig nu punea nicio vanitate nici în alegerea prietenilor, nici în alegerea bucatelor; în orice lucru el prefera să fie într-adevăr ceva şi să nu pară numai că este; şi prin asta el îşi atrăgea o stimă adevărată, la care nurtvnea.

Peste drum de dânsul locuia Arimaz, un om al cărui suflet rău era zugrăvit pe faţa lui grosolană. Era ros de fiere şi puhav de trufie şi, mai mult decât toate, era un om de duh plicticos. Nu putuse să-şi facă drum în lume şi acum şi clevetea pe toţi din răzbunare. Deşi era bogat, cu greu îi atrăgea la dânsul pe linguşitori. Zgomotul caleştilor care veneau seara la Zadig îl necăjea; zgomotul laudelor îl supăra şi mai mult. Se ducea câteodată la Zadig şi se aşeza la masă fără să fie poftit. Strica voia bună a tuturor, aşa cum se spune că harpiile[2] strică hrana pe care o ating. O dată vru să facă o petrecere în cinstea unei doamne care, în loc să vină la dânsul, se duse la masă la Zadig. Altă dată, stând de vorbă amândoi la palat, salutară pe un ministru care-l pofti la masă pe Zadig şi nu-l pofti pe Arimaz. De multe ori, chiar ura cea mai grozavă nu are temeiuri mai serioase decât acesta. Arimaz, căruia în Babilon i se

---

2 Monştri din mitologia greacă, cu f;i|ă dc femoie şi trup de vullur (n. t.).

spunea Invidiosul, vru să-l doboare pe Zadig pentru că i se spunea Fericitul. Prilej de a face rău se găseşte de o sută de ori pe zi şi prilej de a face bine numai o dată pe an, după cum spune Zoroastru.

Invidiosul se duse la Zadig şi 11 găsi plimbâ**ndu-**se prin grădină cu doi prieteni şi o doamnă căreia îi spunea câteodată lucruri galante, dar numai aşa, ca să i le spună. Vorbeau acum despre războiul pe care regele tocmai îl isprăvise cu izbândă împotriva prinţului Hyrcaniei, care era vasalul lui. Zadig, care se luptase cu vitejie în acest scurt război, aducea mari laude regelui şi încă şi mai mari doamnei. Scoase carnetul şi scrise patru versuri pe care i le dădu acesteia să le citească. Prietenii îl rugară să le citească şi lor. Dar Zadig nu voi, din modestie sau mai degrabă din**tr-**un amor propriu foarte îndreptăţit. El ştia că versurile improvizate nu sunt niciodată bune decât pentru aceea în cinstea căreia au fost făcute. Rupse în două foaia pe care le scrisese şi zvârli cele două bucăţi **într-**o tufă de trandafiri unde ceilalţi le căutară degeaba, începu să plouă. Intrară în cabă. Invidiosul rămase în grădină şi începu să caute până găsi o bucată din foaia aruncată. Fusese ruptă în aşa fel încât fiecare jumătate de vers care rămăsese avea un înţeles şi forma chiar un vers mai mic. Dar, prin**tr-**o întâmplare şi mai ciudată, aceste versuri mici aveau un înţeles şi conţineau nişte groaznice ocări împotriva regelui. Iată ce se putea citi pe acea hârtie: Prin mari nelegiuiri Statornicit pe tron, în pacea tuturor a E singurul duşman.

Invidiosul se simţi fericit întâia oară în viaţa lui. Putea acum să doboare un om cinstit şi vrednic. Plin de o crudă bucurie, el trimise regelui această satiră scrisă de mâna lui Zadig. Zadig, cei doi prieteni şi cu doamna fură aruncaţi! n închisoare. Zadig fu în curând judecat fără drept de apărare. Când 11 aduseră ca să-i citească sentinţa, Invidiosul îi ieşi în cale şi îi spuse cu glas tare că versurile lui nu făceau doi bani. Zadig nu avea pretenţia că e bun poet; dar era mâhnit fiindcă fusese condamnat pentru batjocuri aduse regelui şi fiindcă vedea că doi

prieteni şi o femeie frumoasă stăteau la închisoare din pricina unei nelegiuiri pe care nu o săvârşiseră. Nu i se dădu voie să vorbească deoarece carnetul lui vorbea pentru dânsul. Aşa era legea în Babilon. Îl duseră la osândă. Pe drum, de o parte şi de alta se adunaseră o mulţime de curioşi, dar niciunul nu îndrăznea să-l plângă şi toţi se înghesuiau să-l privească şi să vadă cum are să moară. Numai rudele lui erau mâhnite, fiindcă nu-l puteau moşteni. Trei sferturi din averea lui fuseseră confiscate în folosul regelui şi un sfert în folosul Invidiosului.

În timp ce el se pregătea să moară, papagalul regelui îşi luă zborul de pe balconul unde şedea şi se lasă în grădina lui Zadig pe o tufă de trandafiri. Din**tr-**un piersic din apropiere vântul smulse o piersică şi o duse în tufa de trandafiri: aici căzu pe o bucată de hârtie şi se lipi de ea. Papagalul luă în plisc piersica şi hârtia, le aduse pe amândouă şi le puse pe genunchii monarhului. Regele, curios, se uită pe hârtie şi văzu nişte cuvinte care nu aveau niciun înţeles şi care păreau să fie nişte sfârşituri de vers. Regelui îi plăcea poezia. Cu suveranii cărora le plac versurile te poţi întotdeauna înţelege. Întâmplarea aceasta cu papagalul îl puse pe gânduri. Regina, care îşi aduse aminte de ceea ce era scris pe foaia din carnetul lui Zadig, porunci să i-o aducă. Puseră alături amândouă bucăţile, care se potriveau împreună foarte bine. Citiră atunci versurile, aşa cum le făcuse Zadig:

Prin mari nelegiuiri **s-**a tulburai pământul. Statornicit pe tron, regele stăpâneşte. În pacea tuturor a numai amorul luptă: E singurul duşman de care te poţi teme.

Regele porunci ca Zadig să fie adus numaidecât înaintea lui, iar doamna şi cei doi prieteni să fie scoşi din închisoare. Zadig se aruncă cu faţa în jos la picioarele regelui şi ale reginei şi le ceru foarte umil iertare că a făcut versuri preaste. Vorbi în chip atât de plăcut, cu atâta duh şi atâta înţelepciune, încât regele şi regina voiră să-l mai vadă. Zadig mai veni la Curte şi plăcu şi mai mult. i se dădu toată averea Invidiosului care-l învinuise pe nedrept; dar Zadig i-o dădu înapoi şi Invidiosul nu simţi decât

plăcerea de a nu-şi fi pierdut averea. Stima regelui faţă de Zadig crescu mereu, îl făcea părtaş la toate plăcerile lui şi îi cerea sfatul în toate treburile. Regina începu să se uite la dânsul cu o bunăvoinţă care putea! într-o bună zi, să ajungă primejdioasă pentru dânsa, pentru rege, augustul ei soţ, pentru Zadig şi pentru ţara întreagă. Zadig începu să creadă, în vremea asta, că nu-i greu să fii fericit.

Capitolul V MĂRINIMOSUL

Veni vremea când trebuia să se prăznuiască o mare sărbătoare care cădea o dată la cinci ani. Era în Babilon obiceiul ca, din cinci în cinci ani, să se facă cunoscut în chip solemn cetăţeanul care făcuse fapta cea mai mărinimoasă. Sfetnicii şi magii erau judecători. Marele satrap, care avea în grija lui oraşul, aducea tuturor a la cunoştinţă cele mai frumoase fapte care se petrecuseră sub guvernarea lui. Fiecare îşi spunea părerea. Regele dădea hotărârea. La această sărbătoare venea lume de la capătul pământului. Învingătorul primea din mâinile monarhului o cupă de aur împodobită cu pietre scumpe şi regele rostea aceste cuvinte: „Primeşte această răsplată a mărinimici, şi binevoiască zeii să-mi dea mulţi supuşi care să-ţi semene!”

Când sosi această memorabilă zi, regele se aşeză pe tron, înconjurat de sfetnici, de magi şi de solii tuturor popoarelor care veneau să vadă aceste jocuri, unde gloria se dobândea nu prin iuţeala cailor, nu prin puterea trupurilor, ci prin virtute. Marele satrap aduse la cunoştinţă cu glas tare faptele care puteau prilejui celor care le săvârşiseră această răsplată fără preţ. Dar el nu vorbi de mărinimia cu care Zadig îi dăduse înapoi Invidiosului toată averea; asta nu era o faptă vrednică de răsplată.

El înfăţişă mai întâi pe un judecător care, după ce-i făcuse pe un om să piardă un proces print**r-**o greşeală de care nici nu era măcar răspunzător, îi dăduse toată averea lui, care preţuia cât tot ce pierduse acel om.

Arătă apoi pe un tânăr care, fiind îndrăgostit de o fată cu care voia să se căsătorească, o lăsase unui prieten

care murea de dragul ei; pe lângă asta o mai şi înzestrase.

Pe urmă aduse pe un soldat care, în războiul din Hyrcania, dăduse o pildă şi mai mare de mărinimie. Nişte soldaţi duşmani voiau să-i răpească iubita; el o apără împotriva lor; în vremea asta, cineva îi spuse că alţi hyrcanieni voiau **s-**o răpească pe mamă-sa, la câţiva paşi de acolo. Plângând, îşi lăsă iubita şi alergă **s-**o scape pe mamă-sa. Se întoarse apoi la aceea pe care o iubea şi o găsi pe moarte. Voi atunci să se omoare; dar mamă-sa îl dojeni şi îi spuse că el e singurul ei sprijin şi atunci soldatul avu curajul să îndure viaţa mai departe.

Judecătorii ar fi vrut să dea soldatului premiul. Regele luă cuvântul şi spuse:

— Fapta lui şi faptele celorlalţi sunt frumoase, dar nu mă miră. Ieri, Zadig a făcut ceva care m-a mirat.

Am scos din slujbă acum câteva zile pe ministrul şi favoritul meu Coreb. Eram foarte nemulţumit de el şi totuşi curtenii îmi spuneau că eram prea îngăduitor; care mai de care 11 vorbeau de rău. L-am întrebat pe Zadig ce crede şi el, cu îndrăzneală, mi-a spus numai lucruri bune despre Coreb. Mărturisesc că am văzut de multe ori în poveştile noastre cum unul a plătit o greşeală cu averea lui, cum altul a ţinut mai mult.la maică-sa decât la femeia iubită; dar n-am citit ’nicăieri că un curtean a vorbit de bine pe un ministru scos din Blujbă şi pe care suveranul lui era supărat. Dau douăzeci de mii de galbeni fiecăruia dintre aceia care au fost înfăţişaţi pentru faptele lor mărinimoase; cupa însă o dau lui Zadig.

— Eu cred, spuse Zadig, că numai măriei-tale i se cuvine cupa; măriata a săvârşit o faptă nemaipomenită pentru că, fiind rege, măria-ta nute-ai supărat pe robul tău atunci când acesta **s-**a împotrivit patimii tale.

Toţi admirară pe rege şi pe Zadig. Judecătorul care-şi dăduse averea, tânărul care îşi măritase iubita cu prietenul lui, soldatul care îşi lăsase iubita să moară numai ca **s-**o scape pe maică-sa primiră darurile din partea monarhului; numele lor fură înscrise în cartea mărinimoşilor. Zadig căpătă cupa. Regele îşi câştigă renumele de stăpânitor

bun, renume pe care nu-l păstră multă vreme. Ziua aceea fu însemnată prin serbări mai îndelungate decât îngăduia legea. Amintirea lor dăinuieşte şi acum în Asia. Zadig spunea: „În sfârşit, sunt fericit!” Dar se înşela.

Capitolul VI MINISTRUL

Regele îşi pierduse primul-ministru. El 11 alese acum pe Zadig ca să îndeplinească această funcţie. Toate frumoasele doamne din Babilon se bucurară de această alegere, fiindcă niciodată de la întemeierea imperiului nu mai fusese un ministru atât de tânăr. Toţi curtenii erau supăraţi. Invidiosul scuipa sânge şi nasul i se umflă grozav de tare. Zadig, după ce mulţumi regelui şi reginei, se duse să mulţumească şi papagalului.

„Pasăre frumoasă, îl spuse el, tu mi-ai scăpat viaţa şi m-ai făcut ministru. Căţeaua şi calul măriilorlor îmi făcuseră mult rău, dar tu mi-ai făcut bine. Iată de ce atârnă soarta oamenilor! Însă, adăugă el, un noroc atât de neobişnuit se va stinge poate în curând”. Papagalul răspunse: „Da”. Cuvântul acesta îl miră pe Zadig; dar, cum era bun naturalist şi nu credea că papagalii pot fi profeţi, se linişti repede şi căută să-şi îndeplinească slujba cât putea mai bine.

Îi făcu pe toţi să simtă puterea sfântă a legilor şi nu stingheri pe nimeni cu înalta lui funcţie. Nu tulbură pe sfetnicii divanului; fiecare vizir putea să aibă orice părere fără ca el să se supere. Când judeca vreo pricină, nu el judeca, ci legea. Dar când legea era prea aspră, o domolea, şi când nu erau legi, dreptatea lui făcea nişte legi atât de bune încât ai fi crezut că sunt ale lui Zoroastru.

De la dânsul au păstrat popoarele acest mare principiu: că e mai bine să scapi pe un vinovat decât să osândeşti pe un nevinovat. Zadig era de părere că legile erau făcute ca să ajute pe oameni, nu numai să-i sperie. Avea o mare pricepere în descoperirea adevărului, pe care toţi oamenii caută să-l acopere.

Chiar din primele zile ale ocârmuirii lui, Zadig îşi arătă această pricepere. Un vestit negustor din Babilon murise în India. Îşi lăsase averea, pe din două, celor doi fii

ai lui, după ce sora lor se măritase, şi mai lăsase şi un legat de treizeci de mii de galbeni aceluia dintre feciori care va fi socotit că-l iubeşte mai mult. Fiul cel mare îi clădi un cavou; celălalt spori cu o parte din moştenirea lui zestrea boră-6 i. Toată lumea spunea: „Cel mai mare iubeşte mai mult pe tată-său; cel mai mic ţine mai mult la soră-sa. Celui mai mare trebuie că i se dea cei treizeci de mii de galbeni”.

Zadig îi chemă la dânsul, pe rând. Spuse celui mai mare:

— Tatăl tău ri-a murit; a fost bolnav, **s-**a vindecat şi acum se întoarce în Babilon.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, răspunse băiatul; păcat de cavou că m-a costat cam scump!

După aceea, Zadig spuse acelaşi lucru celui mai mic.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, răspunse el; am să dau înapoi tatii tot ce am; aş vrea numai să lase soră-mii ce i-am dat ei.

— N-ai să dai înapoi nimic, spuse Zadig, şi ai să capeţi cei treizeci de mii de galbeni. Tu iubeşti mai mult pe tatăl tău.

O fată foarte bogată făgăduise la doi magi că se va căsători cu fiecare dintre ei. După ce timp de vreo câteva luni căpătase învăţătură şi de la unul şi de la celălalt, fata se trezi că e însărcinată. Amândoi magii voiră **s-**o ia.

— Am să iau de bărbat, spuse fata, pe acela dintre voi care m-a făcut în stare să dau imperiului un cetăţean.

— Eu am făcut fapta aceasta bună, spuse unul.

— Ba eu am avut această plăcere, spuse celălalt.

— Bine, zise ca, atunci am să spun că e tatăl copilului acela dintre voi care îi va da creşterea cea mai frumoasă.

Fata născu un băiat. Fiecare dintre cei doi magi voia să-l crească. Pricina fu adusă în faţa lui Zadig. El îi chemă la dânsul pe cei doi magi.

— Ce ai să înveţi tu pe copil? întrebă el pe unul dintre dânşii.

— Am să-l învăţ, spuse magul, cele opt părţi ale discursului, dialectica, astrologia, demonomania, ce este

substanţa şi accidentul, abstractul şi concretul, monadele[3] şi armonia prestabilită.

— Eu, spuse col de al doilea, voi căuta să-l fac să fie drept la cuget şi vrednic să aibă prieteni. /

Zadig rosti:

— Fie că eşti, fie că nu eşti tatăl lui, ai **s-**o iei pe mamă-sa.

Capitolul VII DISCUŢII ŞI AUDIENŢE

Astfel Zadig îşi arăta înţelepciunea minţii şi bunătatea sufletului. Lumea îl admira şi totuşi îl şi iubea. Trecea drept cel mai fericit dintre oameni; ţara întreagă era plină de numele lui; toate femeile se uitau la dânsul; toată lumea lăuda spiritul lui de dreptate; savanţii îl priveau ca pe un oracol; chiar şi preoţii mărturiseau că ştie mai multe decât bătrânul arhimag Ycbor. Nici vorbă nu mai era să fie dat în judecată pentru grifoni. Nimeni nu credea decât ceea ce i se părea lui vrednic de crezut.

Era în Babilon o mare neînţelegere, care ţinea de vreo mie cinci sute de ani şi care împărţea ţara în două secte la fel de îndârjite. Una pretindea că trebuia să intri în templul lui Mithras numai cu piciorul blâng; cealaltă nu putea buferi acest obicei şi intra numai cu piciorul drept. Toţi aşteptau acum marea sărbătoare a focului sfânt ca să afle care sectă va fi sprijinită de Zadig. Lumea întreagă avea ochii aţintiţi asupra picioarelor lui şi tot oraşul era în agitaţie şi aşteptare. Zadig intră în templu sărind cu amândouă picioarele deodată şi dovedi după aceea prin**tr-**o cuvântare plină de elocinţă că Dumnezeul cerului şi al pământului, care nu face deosebire de persoane, nu face deosebire nici între piciorul drept şi piciorul stâng.

Invidiosul şi nevastă-sa pretinseră că în cuvântarea lui nu erau destule figuri, că nu pusese îndeajuns să joace munţii şi dealurile. „E sec şi fără talent, spuneau ei; nu vezi la dânsul nici marea care o ia la fugă, nici stelele care cad, nici soarele care se topeşte ca ceara; n-are nimic din

---

3 In sistemul filozofic al lui Leibniz (1646 — 1716) monada este substanţa simplă, activă, indivizibilă, din care stnt alcătuite toate fiinţele (n.t.).

stilul cel bun, oriental”. Zadig se mulţumea să aibă stilul raţiunii. Toată lumea se dădu de partea lui, şi asta nu pentru că era pe calea cea dreaptă, nu pentru că era un om cu judecată, nu pentru că merita să fie iubit, ci pentru că era mare vizir.

Tot aşa de bine puse el capăt marelui proces dintre magii albi şi magii negri. Albii spuneau că atunci când te rogi lui Dumnezeu e o nelegiuire să te întorci cu faţa la răsăritul de iarnă; negrii ziceau că Dumnezeu dispreţuia rugăciunile oamenilor care se întorceau către apusul de vară. Zadig hotărî că fiecare poate să te întoarcă încotro pofteşte.

Zadig găsi secretul de a isprăvi dimineaţa cu toate treburile, atât cu cele particulare, cât şi cu cele obşteşti. În restul zilei se ocupa de înfrumuseţarea Babilonului. Punea să se reprezinte tragedii la care lumea plângea şi comedii la care râdea; lucrul acesta nu mai era la modă de mult şi el 11 înfiinţă din nou fiindcă era om de gust. N-avea pretenţia că ştie mai mult decât artiştii; îi răsplătea cu daruri şi distincţii şi nu era invidios în taină din cauza talentului lor. Seara 11 înveselea mult pe rege şi mai ales pe regină. Regele spunea: „Ce ministru mare!” Regina spunea: „Ce drăguţ ministru!” şi amândoi adăugau: „Ar fi fost păcat să-l spânzure!”

Niciodată până atunci un dregător nu fusese silit să primească în audienţă atâtea cucoane. Cele mai multe veneau la el ca să discute despre treburi pe care nu le aveau şi numai ca să stea de vorbă cu dânsul. Soţia Invidiosului veni printre cele dintâi; se jură pe Mithras, pe Ze**nd-**Avesta şi pe focul cel sfânt că nu putuse să sufere purtarea lui bărbatu-său; îi spuse apoi că bărbatul acesta al ei e gelos şi bădăran; îi mai dădu să înţeleagă că zeii l-au pedepsit nehărăzi**ndu-**i preţioasele efecte ale acelui foc sfânt care face pe om să semene cu zeii. În sfârşit, cucoana lăsă să-i cadă jartiera. Zadig o ridică de jos cu curtenia lui obişnuită dar nu o legă la loc la genunchiul doamnei. Şi aceabtă mică greşeală, dacă este o greşeală, a fost pricina celor mai cumplite nenorociri. Zadig nu se gândi la asta,

dar soţia Invidiosului se gândi mult.

În fiecare zi se înfăţişau la dânsul o mulţime de femei. Analele secrete ale Babilonului spun că o dată **s-**a lăsat dus de ispită, dar că singur **s-**a mirat văzând că plăcerea lui era fără voluptate şi că în toiul îmbrăţişărilor se gândea în altă parte. Femeia căreia îi dădu, fără să-şi dea seama, dovezi de protecţie, era o doamnă din suita reginei Astarte. Această drăgăstoasă babiloniană îşi spunea ca să se consoleze: „Multe treburi mai are omul acesta în cap dacă se gândeşte la de chiar în toiul dragostei”. În clipa când cei mai mulţi oameni nu spun nimic şi când alţii nu rostesc decât vorbe sfinte, Zadig strigă: „Regina!” Babiloniana crezu că în sfârşit şi-a venit în fire tocmai când trebuia şi că îi spunea: „Regina mea!” Dar Zadig, tot fără să se gândească, rosti numele Astartei. Doamna, care în aceste împrejurări fericite credea că totul e pentru dânsa, îşi închipui că asta înseamnă: „Eşti mai frumoasă decât regina Astarte!” Ea ieşi din seraiul lui Zadig cu daruri foarte frumoase. Se duse la Invidioasa, cu care era prietenă bună, şi îi povesti cum a fost. Invidioasa fu foarte necăjită că Zadig o preferase pe cealaltă.

— Nici n-a binevoit măcar, spuse ea, să-mi lege jartiera asta, pe care nici nu mai vreau **s-**o port.

— O! O! spuse către Invidioasă fericita, văd că porţi aceleaşi jartiere ca şi regina. Le faci la aceeaşi croitoreasă?

Invidioasa căzu pe gânduri, nu răspunse şi se duse să se sfătuiască cu bărbatu-său, Invidiosul.

În vremea asta, Zadig băgă de seamă că era totdeauna cu gândul aiurea când dădea audienţe şi când judeca; nu ştia însă din ce pricină şi asta era singura lui mâhnire.

Odată avu un vis. Se făcea că şedea culcat mai întâi pe nişte iarbă uscată, în care erau şi câteva fire ţepoase care îl supărau, şi pe urmă se făcea că stă tolănit pe un pat de trandafiri din care ieşea un şarpe care îl înţepa în inimă cu limba lui ascuţită şi veninoasă. L „Vai! îşi spuse el, am stat mult timp culcat pe iarba aceea uscată şi ţepoasă;

acum şed pe patul de trandafiri, dar cine va fi şarpele?”

Capitolul VIII CEI. OZIA

Nenorocirea lui Zadig izvorî chiar din fericirea lui şi mai ales din meritele sale. În fiecare zi stătea de vorbă cu regele şi cu Astarte, augusta sa soţie. Farmecul vorbelor lui era sporit şi de dorinţa de a plăcea, care este pentru suflet ceea ce este podoaba pentru frumuseţe. Tinereţea şi gingăşia lui lăsară pe nesimţite în sufletul Astartei nişte urme de care la început nici ca singură nu-şi dădu seama.

Patima ci crescu la sânul nevinovăţiei. Astarte se lăsă, fără teamă şi făru şovăire, cuprinsă de plăcerea de a vedea şi de a auzi pe un om scump soţului ei şi ţării. Îl lăuda mereu faţă de rege; vorbea de dânsul cu doamnele de la Curte, care îl lăudau şi mai tare. Totul slujea ca să-i înfigă în inimă săgeata pe care că n-o simţea. Îi făcea lui Zadig daruri în care intra mai multă dragoste decât îşi închipuia ca; credea că nu vorbeşte cu dânsul decât ca o regină mulţumită de serviciile lui, dar câteodată vorbele ci erau ale unei femei care iubeşte.

Astarte era mult mai frumoasă decât Semira, cea care ura atât de tare pe chiori, şi decât cealaltă care voise să taie nasul lui bărbatu-său. Familiaritatea Astartei, vorbele ei drăgăstoase, de care ea singură începea acum să se ruşineze, privirile ei, pe care voia să le întoarcă în altă parte şi care se lipeau de privirile lui, aprinseră în inima lui Zadig un foc care îl uimi. Se împotrivi; chemă în ajutor filosofia care 11 ajutase întotdeauna; dar ea nu-i aduse decât lămuriri şi nicio uşurare. Datoria, recunoştinţa, măreţia suverană pângărită se înfăţişau ochilor lui ca nişte zei răzbunători. Se lupta mereu şi învingea; dar această izbândă, pe care trebuia s-o cucerească în fiecare clipă, îl costa lacrimi şi gemete. Nu mai îndrăznea să vorbească cu regina nestingherit ca până acum; ochii zise împăienjeneau; vorbele lui erau silite şi fără şir; îşi punea ochii în pământ; şi când, fără să vrea, privirile lui se îndreptau către Astarte, ele întâlneau privirile înlăcrimate ale reginei. Îşi spuneau parcă din ochi unul altuia: „Ne iubim şi ne temem să ne iubim; pe

amândoi ne arde o dragoste pe care o osândim”.

Zadig pleca de la dânsa rătăcit, pierdut, cu inima copleşită de o povară pe care nu mai putea **s-**o poarte, în frământarea lui, se destăinui prietenului său Cador, la fel cu un om care, după ce a îndurat câtva timp” o durere puternică, îşi arată deodată suferinţa prin**tr-**un strigăt pe care i-l smulge durerea înteţită şi prin sudoarea rece care-i curge pe frunte.

Cador îi spuse:

— Chiar fără să-mi spui, am văzut sentimentul pe care voiai să-l ascunzi de tine însuţi. Patima are semne care nu înşală. Acum, când am citit în inima ta, îţi spun să bagi de seamă ca nu cumva regele să descopere în tine un sentiment care să-l jignească. Regele n-are altă meteahnă decât aceea că e cel mai gelos om din lume. Tu îţi stăpâneşti patima cu mai multă putere decât şi-o stăpâneşte regina, fiindcă eşti filosof şi eşti Zadig. Astarte e femeie: că îşi lasă ochii să vorbească fără teamă, pentru că nu se socoteşte încă vinovată. Din păcate, sigură de nevinovăţia ei, ea nu se îngrijeşte de ceea ce se vede. Mi-e frică să nu facă vreo greşeală tocmai fiindcă nu se simte vinovată de nimic. Dacă aţi fi înţeleşi împreună, aţi putea

Înşela pe oricine: o iubire care de-abia începe şi împotriva căreia te lupţi o vede toată lumea; o dragoste Împlinită ştie să se ascundă.

Zadig se înfioră gândi**ndu-**se că ar putea să-l înşele pe rege, binefăcătorul lui; şi niciodată nu fu mai credincios suveranului său decât atunci când se făcu vinovat faţă de el de-o nelegiuire fără voie. Dar regina rostea atât de des numele lui Zadig, fruntea i se înroşea atât de tare când 11 rostea şi când vorbea de Zadig în faţa regelui, era uneori atât de vioaie şi uneori atât de tulburată, iar, când Zadig pleca, era atât de dusă pe gânduri, încât regele începu să bănuiască ceva. El crezu tot ce vedea şi Îşi închipui tot ce nu vedea. Mai ales văzu că pantofii soţiei lui erau albaştri şi că pantofii lui Zadig erau albaştri, că panglicile soţiei lui erau galbene şi că turbanul lui Zadig era galben.

Pentru un monarh bănuitor. Toate acestea erau nişte

semne cumplite. În sufletul lui amărât bănuielile se prefăcură în dovezi.

Toţi sclavii regilor şi ai reginelor sunt nişte spioni ai inimilor lor. Lumea află în curând că Astarte era îndrăgostită şi Moabdar gelos. Invidiosul o puse pe Invidioasa să trimită regelui jartiera ei, care semăna cu a reginei. Ca o culme a nenorocirii, jartiera era albastră. Regele nu se mai gândi decât la răzbunare. **Într-**o noapte hotărî **s-**o bage la închisoare pe regină şi să-l omoare pe Zadig în zorii zilei. Dădu acest ordin unui eunuc fioros care îndeplinea răzbunările regelui.

În odaia regelui stătea un pitic care era mut, dar nu era surd. Nu-l dădea nimeni afară, aşa că el vedea şi auzea toate tainele regelui, întocmai ca un animal aciuat pe lângă casă. Piticul acesta era foarte devotat reginei şi lui Zadig. El auzi, cu uimire şi groază, cum regele dădu poruncă să-l omoare. Dar cum să facă cunoscut porunca aceasta îngrozitoare care trebuia să se îndeplinească peste câteva ceasuri? Piticul nu ştia să scrie, dar învăţase să zugrăvească şi mai ales să facă chipuri care să semene. El se apucă să deseneze ceea ce trebuia să afle regina. **Într-**un colţ. 11 zugrăvi pe rege cuprins de mânie şi dând porunci eunucului; pe o masă erau o sfoară albastră şi un vas, nişte calţavete albastre şi nişte panglici galbene; în mijlocul tabloului era regina, muribundă, în braţele cameristelor ei şi la picioarele ei Zadig sugrumat. În zare se vedea un răsărit de soare, ca să arate că această osândă cumplită trebuia să se îndeplinească în zorii zilei. Cum sfârşi de lucrat, piticul se duse repede la o cameristă a Astartei, o trezi din somn şi îi spuse prin semne că trebuie să ducă îndată reginei tabloul.

Noaptea, târziu, cineva bate la uşa lui Zadig. Un slujitor îl trezeşte şi îi dă un răvaş din partea reginei. Zadig se întreabă dacă nu e vis şi deschide răvaşul cu mâini tremurătoare. Care-i fu uimirea şi cine ar putea spune mâhnirea şi deznădejdea de care fu cuprins când citi aceste cuvinte:

„Fugi chiar acum dacă vrei să scapi cu viaţă. Fugi,

Zadig, îţi poruncesc asta în numele dragostei noastre şi al panglicilor mele galbene. N-am fost vinovată, dar presimt că voi muri vinovată”.

Zadig abia avu puterea să vorbească. Trimise să-l cheme pe Cador şi, fără să-i spună ceva, îi dădu răvaşul. Cador 11 sili să asculte cererea reginei şi să plece numaidecât pe drumul Memfisului.

— Dacă îndrăzneşti să te duci la regină, îi spuse el, îi grăbeşti moartea. Dacă vorbeşti cu regele, îi faci reginei şi mai mare rău. Mă îngrijesc eu de soarta ei, tu urmeaz-o pe-a ta. Am să împrăştii zvonul că ai plecat în India. Am să vin în curând după tine şi am să-ţi spun ce **s-**a întâmplat în Babilon.

Cador aduse la o poartă tăinuită a palatului două cămile repezi la picior. Pe una câinele îl urcă pe Zadig, pe care trebuiră să-l ia în braţe, atât era de uluit. Un singur slujitor 11 însoţi. Şi, în curând, Cador, plin de uimire şi durere, îşi pierdu din ochi prietenul.

14*

Ilustrul fugar, ajuns pe vârful unui deal de unde se vedea Babilonul, îşi întoarse privirile către palatul reginei şi îşi pierdu cunoştinţa. Când îşi veni iarăşi în fire, începu să plângă şi să-şi dorească moartea. În sfârşit, după ce se gândi la soarta de plâns a reginei, se întoarse către el însuşi şi spuse: „Ce este şi viaţa omului? O, virtutel la ce mi-ai slujit? Două femei m-au înşelat în chip nemernic; a treia, care nu-i vinovată, şi care e mai frumoasă decât celelalte, are să moară! Tot binele pe care l-am făcut a fost întotdeauna pentru. Mine un izvor de necazuri şi m-am ridicat pe culmile i măririi numai ca să cad pe urmă în cel mai groaznic abis al nenorocirii. Dacă aş fi fost un om rău, ca atâţia alţii, aş fi acum fericit ca ei”. Copleşit de aceste dureroase gânduri, cu ochii îngreuiaţi de vălul durerii, cu paloarea morţii pe faţă şi cu sufletul cufundat **într-**o neagră deznădejde, Zadig îşi urmă călătoria spre Egipt.

Capitolul IX FEMEIA BĂTUTĂ

În calea lui, Zadig se călăuzea după stele. Constelaţia. Orionului şi strălucitorul Sirius 11 Îndreptau

spre polul lui Canopus. El admira aceste mari globuri de lumină care în ochii noştri nu par decât nişte slabe scântei, în timp ce pământul, care nu este decât un punct imperceptibil în natură, este socotit de lăcomia noastră drept ceva foarte mare şi foarte ales. Zadig tsi-i înfăţişa pe oameni aşa cum sunt în adevăr, nişte gângănii care se mănâncă unele pe altele pe un strop de noroi. Această imagine adevărată îi împrăştie durerea, arătâ**ndu-**i nimicnicia fiinţei lui şi a Babilonului.

Sufletul lui se avânta în infinit şi contempla, desprins din simţuri, orânduirea statornică a lumii. Dar după aceea, când întors în sine însuşi se gândea că poate Astarte a murit din pricina lui, lumea îi pierea din faţa ochilor şi nu mai vedea în natura întreagă decât pe Astarte moartă şi pe Zadig nenorocit.

În prada acestui flux şi reflux de filosofie sublimă şi de durere copleşitoare, Zadig se apropie de hotarele Egiptului. Slujitorul plecase înainte să-i caute o locuinţă în cel dintâi târg întâlnit. Zadig se plimba prin grădinile de la marginea târgului. Nu departe de drum, el văzu o femeie care plângea, chemând în ajutor cerul şi pământul, şi un bărbat care o urmărea. Bărbatul o ajunse din urmă şi ea se aruncă la pământ în faţa lui şi îi îmbrăţişă genunchii. Bărbatul o lovea şi o ocăra.

Zadig înţelese după furia egipteanului şi după felul cum se tot ruga femeia **s-**o ierte că el era gelos şi ea necredincioasă. Dar când se uită mai bine la femeia aceea, care era tulburător de frumoasă şi care chiar semăna puţin cu nenorocita Astarte, se simţi cuprins de milă faţă de dânsa şi de groază faţă de egiptean.

— Ajută-mă, strigă ea, plângând, către Zadig; scapă-mă din mâinile acestui barbar, scapă-mi viaţa I

La strigătele ei, Zadig se repezi între ea şi acel barbar. Cunoştea puţin limba egipteană. Îi spuse în această limbă:

— Dacă ai cât de puţină omenie, te rog să respecţi frumuseţea şi slăbiciunea. Poţi oare să batjocoreşti astfel această minune a naturii care e la picioarele tale şi care nu

are decât lacrimi ca să se apere?

— Aha! spuse furiosul; aşadar şi tu o iubeştii Atunci / pe tine am să mă răzbun!

Spunând acestea, egipteanul lăsă femeia, pe care o ţinea cu o mână de păr, şi, **apucându-**şi suliţa, vru să**-**l străpungă pe Zadig. Acesta, care era cu mintea limpede, se feri lesne de lovitura furiosului. Apucă suliţa aproape de fierul din vârf. Unul vrea **s-**o ţină, celălalt **s-**o smulgă. Suliţa se frânge în mâinile lor. Egipteanul trage sabia; Zadig o trage şi el pe a lui. Se reped unul asupra altuia. Unul dă zeci de lovituri repezi, celălalt se fereşte cu meşteşug. Doamna şade pe iarbă, îşi potriveşte părul şi se uită la dânşii. Egipteanul era mai voinic decât adversarul lui. Zadig însă era mai dibaci. El se bătea ca un om la care mintea duce braţul şi celălalt ca un apucat ale cărui mişcări erau conduse, la întâmplare, de o mânie oarbă. Zadig, cu o lovitură, îi smulge sabia din mină şi, în timp ce egipteanul, tot mai furios, vrea să se arunce asupra lui, 11 prinde, 11 împinge, îl răstoarnă la pământ şi îi pune sabia în piept spu**nându-**i că**-**i dăruieşte viaţa. Egipteanul, ieşit din fire, scoate pumnalul şi**-**l răneşte pe Zadig în clipa când acesta, învingător, îl ierta. Zadig, indignat, îi viră sabia în piept. Egipteanul scoate un ţipăt cumplit şi moare zbătâ**ndu-**se.

Zadig atunci se duse către femeie şi îi spuse respectuos:

— M**-**a silit să**-**l ucid. Te**-**am răzbunat. Ai scăpat de omul cel mai furios pe care l**-**am văzut vreodată.

I Spune**-**mi acum, doamnă, ce mai doreşti de la mine?

— Doresc să mori, ticălosule, îi răspunse ea, să mori! Mi**-**ai omorât iubitul; dac**-**aş putea ţi**-**aş rupe inima în bucăţii

— Ciudat iubit ai mai avut, femeie, îi răspunse Zadig. Te bătea cât putea, iar pe mine a vrut să mă omoare pentru că m**-**ai rugat să**-**ţi vin în ajutor.

— Aş vrea să mă mai bată şi acum, spuse doamna ţipând. Meritam să fiu bătută fiindcă 11 făcusem gelos.

Mai bine m**-**ar mai bate şi acum şi mai bine ai fi tu în

locul lui!

Zadig, mai uluit şi mai mânios decât fusese vreodată în viaţă, îi spuse:

— Cucoană, cât eşti de frumoasă, dar ai merita să te bat şi eu, atâta eşti de smintită, dur n-am să mă ostenesc să fac asta.

Şi Zadig se sui pe cămilă şi porni spre târg. Abia făcuse câţiva paşi şi întoarse capul la zgomotul pe care-l făceau patru curieri din Babilon. Veneau în goana cailor. Unul din ei, văzâ**nd-**o pe femeie, strigă:

— Ea este! E aşa cum ne-a fost zugrăvită.

Nu se uitară la mort şi puseră repede mâna pe femeie. Ea Btriga **într-**una către Zadig:

— Mai vină-mi în ajutor încă o dată, străinule mărinimos 1 Îţi cer iertare că te-am ocărit; vină-mi în ajutor şi am să fiu a ta până la moarte.

Dar Zadig nu mai avea poftă să se bată pentru dânsa.

— Degeaba, răspunse el, pe mine nu mă mai prinzi 1 De altfel era şi rănit, sângele îi curgea, avea nevoie de ajutor. Şi sosirea celor patru babilonieni, trimişi fără îndoială de regele Moabdar, îl umplea de nelinişte. Se grăbi să intre în târg, fără să înţeleagă de ce patru ştafete din Babilon au venit **s-**o prindă pe egipteanca asta, dar şi mirat de firea acestei femei.

Capitolul X ROBIA

Abia intrase în târguşorul egiptean şi se şi văzu înconjurat de o mulţime de oameni. Toţi strigau:

— Uite, asta a răpit-o pe frumoasa Misuf şi l-a omorât pe Cletofist

— Oameni buni, spuse el, să mă ferească Dumnezeu **s-**o răpesc pe frumoasa voastră Misuf i E prea cu toanei Cât despre Cletofis, nu l-am omorât, m-am apărat numai împotriva lui. Voia să mă omoare pentru că i-am cerut foarte umil îndurare pentru frumoasa Misuf pe care o bătea fără milă. Eu sunt străin şi vin să caut adăpost în Egipt. Şi nu-i de crezut că, o dată ce am venit să cer ocrotirea voastră, m-am apucat să răpesc o femeie şi să omor un om.

Egiptenii erau pe vremea aceea drepţi şi omenoşi. Îi duseră pe Zadig la primărie. Îi legară rana şi după aceea 11 cercetară pe el de o parte şi pe slujitorul lui de alta, ca să afle care e adevărul. Îşi dădură seama că Zadig nu era un ucigaş. Dar se făcuse vinovat de vărsare de sânge. Legea îl osindea să fierob. Îi vândură cămilele în folosul oraşului. Tot aurul pe care-l avea fu Împărţit între locuitori. Zadig cu slujitorul său fură duşi în piaţa oraşului ca să fie vânduţi. Un negustor arab pe care îl chema Setoc îi cumpără pe amândoi. Dar slujitorul, mai bun pentru muncă, fu vândut mult mai scump decât stăpânul. Nu se făcu nicio deosebire între dânşii. Aşadar, Zadig fu rob pe o treaptă mai jos decât slujitorul lui. Îi legară împreună cu un lanţ de picior, şi ei 51 urmară pe negustorul arab acasă la el. Zadig, pe drum, îl consola pe slujitor şi 11 sfătuia să aibă răbdare şi după obiceiul lui cugeta la viaţa omenească.

— După cum văd, spuse el, nenorocirile sorţii mele se abat şi asupra sorţii talc. Toată viaţa mea de până acum a fost plină de ciudăţenii. Am fost condamnat la amendă pentru că am văzut o căţea. Era cât pe ce să fiu tras în ţeapă pentru un grifon. Am fost trimis la osândă pentru că am făcut versuri în cinstea regelui. Era cât pe ce să fiu spânzurat fiindcă regina poartă panglici galbene. Şi acum iată-mă rob împreună cu tine fiindcă un bădăran şi-a bătut ibovnica. Dar să nu ne pierdem cumpătul; poate toate acestea au să se sfârşească. Negustorii arabi trebuie să aibă rpbi. De ce n-aş fi şi eu rob ca şi alţii, o dată ce sunt şi eu om ca şi alţii? Negustorul acesta nu va fi fără milă. Trebuie să se poarte bine cu robii dacă vrea să fie bine slujit.

Aşa vorbea Zadig, dar în fundul inimii lui se gândea la soarta reginei Babilonului.

Setoc, negustorul, plecă peste două zile în Arabia deşartă cu robii şi cu cămilcic lui. Tribul lui locuia în deşertul Horebului. Călătoria fu lungă şi ostenitoare. Pe drum, Setoc punea mai mult preţ pe slujitor decât pe stăpân, fiindcă slujitorul se pricepea mai bine să încarce

calabalâcul pe cămile. Şi îl răsplătea numai pe dânsul. O cămilă muri cu două zile înainte de a ajunge la Horeb. Povara el fu împărţită slujitorilor ca **s**-o ducă în spate. Zadig primi şi el partea lui. Setoc începu să râdă când văzu pe toţi robii lui mergând aplecaţi. Zadig îşi luă îngăduinţa să-l lămurească de ce mergeau aşa şi-l învăţă legea echilibrului.

Negustorul, mirat, începu să-l privească cu alţi ochi. Zadig, văzând că-i aţâţase curiozitatea, i-o spori şi mai mult şi îl învăţă o mulţime de lucruri care nu erau străine de negoţul lui: greutăţile specifice ale metalelor şi ale mărfurilor la volume egale, însuşirile animalelor folositoare şi mijlocul de a le face folositoare pe cele care nu erau. În sfârşit, Zadig îi păru un înţelept. Setoc îl puse acum pe Zadig mai presus decât pe tovarăşul lui, pe care îl preţuise atât de mult. Începu să se poarte bine cu dânsul şi nu-i păru rău.

Ajuns la tribul lui, Setoc ceru cinci sute de uncii de argint unui evreu căruia i le dăduse cu împrumut faţă de doi martori. Dar cei doi martori muriseră şi evreul, ştiind că nu poate fi dovedit mincinos, se făcu stăpân pe argintul negustorului, mulţumind lui Dumnezeu că-i dăduse mijlocul de a trage pe sfoară un arab. Setoc îi spuse necazul său lui Zadig, care era acum sfătuitorul lui.

— În ce loc ai împrumutat necredinciosului cele cinci sute de uncii?

Negustorul răspunse:

— Pe o piatră lată care se află aproape de muntele Horeb.

— Ce fire are datornicul dumilalc? întrebă Zadig.

— E un pungaş, spuse Setoc.

— Nu, le întreb dacă e un om iute la fire sau potolit, chibzuit sau fără socoteală.

— Dintre toţi datornicii răi de plată asta e cel mai iute la fire pe care-l cunosc.

— Bine, spuse Zadig; dă-mi voie să mă duc eu la judecată în locul dumitale.

Zadig chemă la judecată pe evreu şi vorbi astfel în

faţa judecătorului:

— Pernă a tronului dreptăţii, am venit să cer înapoi omului acesta, în numele stăpânului meu, cinci sute de uncii de argint pe care el nu vrea să le dea.

— Ai martori? spuse judecătorul.

— Nu; au murit. A rămas însă o piatră lată pe care **s-**au numărat banii; şi dacă înălţimea-ta binevoieşte să poruncească să se aducă piatra, eu trag nădejde că ea are să-mi fie martor bun. Noi rămânem aici, evreul şi cu mine, până vine piatra. Am să trimit **s-**o aducă pe socoteala stăpânului meu Setoc.

— Foarte bine, spuse judecătorul.

Şi începu să judece alte pricini.

Când isprăvi cu judecata acestora, îi spuse lui Zadig:

— Ei? Văd că piatra ta încă n-a sosit.

Evreul, râzând, răspunse:

— Înălţimea-ta poate să stea aici până mâine şi piatra tot n-are să sosească. Se află la o depărtare de şase poşte de aici şi trebuie cincisprezece oameni ca **s-**o ridice.

— Vedeţi? spuse Zadig. V-am spus că piatra are să aducă mărturia 1 Dacă omul acesta ştie unde este piatra înseamnă că el mărturiseşte că pe ea au fost număraţi banii.

Evreul, încurcat, fu silit să mărturisească. Judecătorul porunci să-l lege şi să stea aşa, fără mâncare şi fără băutură, până când va da înapoi cele cinci sute de uncii, pe care el le plăti în curând.

Robul Zadig şi piatra se bucurară de mare stimă Id Arabia.

Capitolul XI RUGUL

Setoc, plin de bucurie, îşi făcu din rob prietenul cel mai apropiat. Nu se mai putea lipsi de dânsul, tot aşa cum făcuse şi regele Babilonului; şi Zadig fu foarte fericit că Setoc nu era însurat. Descoperi în stăpânul lui o fire aplecată spre bine, multă dreptate şi cuminţenie. Nu-i plăcea însă că Setoc se închina oştii cereşti, adică soarelui, lunii şi stelelor, după vechile datini ale arabilor. Vorbea câteodată cu dânsul de asta, cu multă discreţie. Îi spuse că

acestea sunt nişte corpuri ca toate celelalte şi că n-are rost să te închini lor, aşa cum n-are rost să te închini unui copac sau unei stânci.

— Bine, spuse Setoc, dar acestea sunt nişte fiinţe veşnice de la care avem toate foloasele; ele însufleţesc natura; orânduiescanotimpurile; şi sunt atât de departe de noi încât nu ne putem opri să nu le slăvim.

— Mai multe foloase aveţi, spuse Zadig, de la apele Mării Roşii care duc mărfurile voastre până în India. De ce n-ar fi şi marea tot atât de veche ca şi stelele? Şi dacă vă închinaţi la lucruri îndepărtate, atunci trebuie să vă închinaţi şi la Ţara Gangarizilor care e tocmai la capătul lumii.

— Nu, spuse Setoc, stelele sunt prea strălucitoare ca să nu mă închin lor.

Seara, Zadig aprinse o mulţime de făclii în cortul unde trebuia să stea la masă cu Setoc. Când intră stăpânul, Zadig se aruncă în faţa acestor bulzuri de ceară aprinsă şi le spuse:

— Veşnice şi strălucitoare lumini, înduraţi-vă de minei

— Use acestea, se aşeză la masă fără să se

uite la Setoc.

— Ce-i asta? spuse Setoc mirat.

— Fac ca dumneata, răspunse Zadig. Mă închin acestor făclii şi nu mă gândesc la stăpânul lor şi al meu.

Setoc pricepu înţelesul adânc al acestei pilde. Înţelepciunea robului său îi pătrunse sufletul. Nu mai aprinse tămâie în cinstea făpturilor şi se închină Fiinţei veşnice care **Le-**a făcut.

Era pe atunci în Arabia o datină groaznică, venită la început din Sciţia, şi care, statornici**ndu-**se în India prin mijlocirea brahmanilor, ameninţa să cuprindă tot Răsăritul. Când un om însurat murea, femeia lui, dacă voia să fie sfântă, îşi dădea foc în faţa lumii şi ardea pe trupul bărbatului ei. Asta era o sărbătoare mare care se chema *rugul văduviei*. Tribul în care se ardeau cele mai multe femei era cel mai bine văzut. Un arab din tribul lui Setoc

tocmai murise şi văduva lui, numită Almona, care era foarte evlavioasă, făcu cunoscut tuturor a ziua şi ceasul când avea să se arunce în foc, la sunetul tobelor şi al trâmbiţelor. Zadig îi arătă lui „Setoc cât de primejdioasă era această datină pentru binele omenirii; erau lăsate să-şi dea foc o mulţime de văduve tinere care puteau să dea copii ţării sau măcar să-şi crească copiii pe care îi aveau. Îl convinse pe Setoc că, dacă era cu putinţă, trebuia numaidecât desfiinţată o datină atât de barbară. Setoc răspunse:

— De mai bine de-o mie de ani femeile au dreptul să se ardă pe rug. Cine va îndrăzni să schimbe o lege pe care timpul a consfinţit-o? Este ceva mai respectabil decât un prost obicei învechit?

— Înţelepciunea este şi mai veche, spuse Zadig. Dumneata du-te de vorbeşte cu căpeteniile triburilor. Eu mă duc să stau de vorbă cu văduva.

Zadig se duse la văduvă; şi după ce i se strecură în suflet lăudâ**ndu-**i frumuseţea, după ce îi spuse că era păcat să arunce în foc atâta farmec, îi lăudă statornicia şi curajul.

— Mult trebuie să-l fi iubit pe bărbatul dumitale, spuse el.

— Eu? De loc, răspunse cucoana arăboaică. Era un bădăran, gelos, un om nesuferit. Cu toate acestea sunt hotărâtă să mă arunc pe rugul lui.

— Bănuiesc că trebuie să fie o mare plăcere să te arzi de vie.

— Ol e peste fire de îngrozitor, zise doamna, dar trebuie să fac aşa. Sunt credincioasă. Mi-aş pierde numele bun pe care 11 am şi toată lumea ar râde de mine dacă nu m-aş arde.

Zadig, după ce o convinse că se ardea pentru ochii lumii şi din vanitate, mai vorbi cu dânsa încă multă vreme până când o făcu să îndrăgească puţintel viaţa şi ajunse chiar să-i inspire oarecare bunăvoinţă şi faţă de cel care vorbea.

— Ce ai face, spuse Zadig, dacă vanitatea de-a te

arde nu te-ar opri?

— Vai! spuse doamna, cred că te-aş ruga să mă iei de soţie.

Zadig era prea plin de amintirea Astartei, aşa încât se făcu că nu aude. Se duse apoi la căpeteniile triburilor, le spuse ce **s-**a întâmplat şi-i sfătui să facă o lege prin care să nu se dea voie unei văduve tinere să se ardă decât după ce a stat de vorbă între patru ochi cu un tânăr, timp de un ceas. De-atunci, nicio femeie nu **s-**a mai ars în Arabia. Şi asta se datora numai lui Zadig, care **într-**o singură zi desfiinţase o datină atât de crudă şi care dura de atâtea secole.

El era deci binefăcătorul Arabiei.

Capitolul XII CINA

Setoc, care nu se putea despărţi de omul acesta plin de înţelepciune, îl duse la iarmarocul cel mare de la Ba8 sora, unde veneau cei mai mari negustori din toate părţile locuite ale pământului. Pentru Zadig fu o mare mângâiere să vadă atâta mulţime de oameni din felurite ţări, adunaţi în acelaşi loc. i se părea că lumea este o mare familie care **s-**a strâns la Bassora. Chiar a doua zi stătu la masă cu un egiptean, un indian gangarid, un locuitor din ţara chitailor, un grec, un celt şi alţi câţiva străini care, în desele lor călătorii la Golful Arabic, învăţaseră destul arăbeşte ca să poată vorbi. Egipteanul părea mânios:

— Ce oraş păcătos şi Bassora! spunea el. Nimeni nu vrea să-mi dea o mie de uncii de aur, deşi vreau să pun amanet cel mai de preţ lucru din lume.

— Cum asta? spuse Setoc. Ce vrei să pui amanet?

— Trupul mătuşi-mi, spuse egipteanul; cea mai vrednică femeie din Egipt. Întotdeauna mergea cu mine. A murit pe drum şi am făcut din ea una din cele mai frumoase mumii pe care le avem. În ţară la mine aş căpăta cât vreau dacă aş pune-o amanet. Mi se pare ciudat că aici nimeni nu vrea să-mi dea nici măcar o mie de uncii de aur pe un amanet aşa de sigur.

Şi egipteanul, mânios, se pregătea să mănânce o găină rasol, dar indianul, **apucându-**l de mână, spuse

îndurerat:

— Ce vrei să faci?

— Să mănânc rasolul ăsta de găină, răspunse cel cu mumia.

— Să nu cumva să faci aşa ceva, spuse gangaridul. **S-**ar putea foarte bine ca sufletul răposatei să fi trecut în trupul acestei găini şi cred că n-ai vrea să-ţi mănânci mătuşa. Să fierbi găinile înseamnă să jigneşti în chip vădit natura.

— Ia mai slăbeşte-mă cu natura şi cu găinile dumitale, spuse egipteanul iute la mânie. Noi pe închinăm unui bou şi cu toate astea mâncăm carne de vită.

— Vă închinaţi unui boul. Se poate aşa ceva? spuse omul de la Gange.

— Se poate foarte bine, răspunse celălalt. De o sută şi treizeci şi cinci de mii de ani facem aşa ceva şi nimeni la noi nu găseşte că e rău.

— Hal o sută treizeci şi cinci de mii de anii spuse indianul; socoteala asta e cam umflată. India e locuită abia de optzeci de mii de ani şi noi stntem strămoşii voştri; şi Brahma ne-a oprit să mâncăm boi înainte ca vouă să vă fi trecut prin cap să-i puneţi pe altar şi în frigare.

— Dar cine e caraghiosul ăsta de Brahma de-l compari dumneata cu Apis? spuse egipteanul. Mă rog, ce a făcut aşa de straşnic Brahma al dumitale?

Brahmanul răspunse:

— El a învăţat pe oameni să scrie şi să citească şi a născocit jocul de şah, răspândit pe tot pământul.

— Te înşeli, spuse un chaldeean care şedea lângă dinbul. Aceste binefaceri se datoresc peştelui Oannes şi numai lui se cuvine să ne închinăm. Toată lumea vă va spune că a fost o fiinţă dumnezeiască, având coadă de aur şi cap frumos de om, şi că ieşea din apă ca să vină pe pământ şi să propovăduiască trei ceasuri pe zi. A avut mai mulţi copii, care au fost regi, după cum se ştie. Am acasă chipul lui zugrăvit, pe care 11 cinstesc după cuviinţă. Puteţi să mâncaţi carne de vită cât vreţi. Dar este o mare nelegiuire să fierbi şi să frigi peşte. De altfel, amândoi

sunteţi de obârşie prea puţin nobilă şi prea nouă ca să aveţi dreptate faţă de mine. Naţia egipteană numără numai o sută treizeci şi cinci de mii de ani şi indienii nu se laudă decât cu optzeci de mii, în timp ce noi avem almanahuri de patru mii de secole. Ascultaţi-mă pe mine, lăsaţi nebuniile voastre şi am să vă dau la fiecare câte un chip de-al lui Oannes, frumos zugrăvit.

Un om din Cambaluc, luând cuvântul, spuse:

— Preţuiesc foarte mult pe egipteni, pe chaldeeni, pe greci, pe celţi, pe brahmani, boul Apis, peştele Oannes cel frumos la chip; dar poate că Li s-au Tien[4], cum vreţi să-l numiţi, preţuieşte tot aşa de mult cât boii şi peştii. Nu voi vorbi de ţara mea; e mare cât Egiptul, Chaldeea şi India la un loc. Nu vorbesc de vechime pentru că e de ajunb să fii fericit şi pentru că a fi vechi e foarte puţin lucru. Dar fiindcă a venit vorba de almanahuri, eu spun numai atât, că toată Asia se slujeşte de almanahurile noastre şi că noi aveam almanahuri foarte bune înainte de-a fi ştiut cineva aritmetica în Chaldeea.

— Habar n-aveţi de nimic! spuse grecul. Cum? Voi nu ştiţi că Haosul e părintele a tot ce există şi că forma şi materia au adus lumea în starea în care este?

Grecul vorbi multă vreme; dar îi tăie vorba celtul, care, fiindcă băuse mult în timp ce ceilalţi se ciorovăiau, se crezu atunci mai savant decât ceilalţi şi spuse, înjurâ**ndu-**i pe toţi, că numai Teutah şi vâscul merită să fie preţuiţi; că avea întotdeauna vise în buzunar, că sciţii, strămoşii lui, erau singurii oameni cumsecade care au existat vreodată pe lume; ce-i drept, uneori mâncaseră oameni, dar asta nu însemna ca naţia lui să nu fie stimată; În sfârşit să nu cumva să vorbească rău careva de Teutah c-apoi 11 învaţă el minte! Cearta se înteţea; Setoc se temea să nu se ia la bătaie între dânşii. Zadig, care tăcuse în timpul discuţiei, se ridică. Se întoarse mai întâi către celt, care era cel mai furios. Îi spuse că avea dreptate şi îi ceru nişte vise. Aduse

---

4 Cuvinte chinc/.o care înseamnă: Li — lumină naturală, raţiunea, şi Tien — cerul, şi care înseamnă de asemenea şi Dumnezeu. (Nota lui Voltaire.)

laude grecului pentru elocinţa lui şi potoli minţile înfierbântate. Vorbi mai puţin cu omul din ţara chitailor, fiindcă fusese cel mai cuminte dintre toţi. Pe urmă le spuse:

— Dumneavoastră, domnilor, vă certaţi degeaba fiindcă aveţi toţi aceeaşi părere.

Zadig spuse celtului:

— Nu-i aşa că dumneata nu slăveşti vâscul acesta, ci pe acela care a făcut vâscul?

— Da, fără îndoială, răspunse celtul.

— Şi dumneata, domnule egiptean, desigur că cinsteşti **într-**un bou anumit pe acela care a făcut boii?!

— Da, spuse egipteanul.

— Peştele Oannes, urmă Zadig, trebuie să rămână în urma aceluia care a făcut marea şi peştii.

— Negreşit, spuse chaldeeanul.

— Indianul, spuse Zadig, şi chitaiul admit ca şi dumneata un principiu al începutului. N-am înţeles prea bine lucrurile de seamă pe care le-a spus grecul, dar sunt sigur că şi el admite o Fiinţă superioară de care atârnă forma şi materia.

Grecul, pe care-l admirau, spuse că Zadig îi prinsese foarte bine cugetarea.

— Prin urmare, spuse Zadig, aveţi toţi aceeaşi părere şi n-aveţi de ce să vă certaţi.

Toţi 11 Îmbrăţişară. Setoc, după ce îşi vându foarte scump marfa, se întoarse cu prietenul său Zadig la tribul lui. Zadig află aici că în lipsa lui fusese judecat şi osândit să fie ars cu încetul.

Capitolul XIII ÎNTÂLNIREA

În timp ce el era la Bassora, preoţii stelelor luaseră hotărârea să-l pedepsească. Giuvaierurile şi podoabele văduvelor tinere pe care le trimiteau să se ardă pe rug erau ale lor, după lege. Zadig, care îi păcălise aşa de cumplit, trebuia numaidecât ars. Aşadar, 11 învinuiră pe Zadig că are păreri greşite despre oastea cerească; aduseră mărturie împotriva lui şi se jurară că l-au auzit spunând că stelele nu se culcă în mare. Această hulă

îngrozitoare cutremură pe judecători. Fură cât pe ce să-şi rupă hainele de pe dânşii când auziră asemenea vorbe nelegiuite şi chiar şi le-ar fi rupt de-a binelea dacă Zadig ar fi avut cu ce să le plătească. Dar aşa, în durerea lor, ci se mulţumiră să-l osândească să fie ars cu încetul. Setoc, desperat, cu toată treccrea de care se bucura, nu izbuti să facă nimic pentru prietenul lui şi în curând se văzu silit să nu mai spună un cuvânt. Almona, văduva cea tânără, care prinsese acum multă dragoste de viaţă şi care datora asta lui Zadig, hotărî să-l scape de rug, convinsă fiind după cele spuse de dânsul că rugul e o ticăloşie. Nu vorbi cu nimeni de hotărârea ei. Zadig trebuia să fie ars a doua zi, aşa că numai în noaptea asta mai putea să-l scape. Iată ce făcu Almona, ca o femeie miloasă şi deşteaptă ce era.

Se stropi cu miresme, îşi spori frumuseţea cu haine bogate şi frumoase şi se dube la marele preot al stelelor, cerând să fie primită. Când se găsi în faţa acestui bătrân venerabil, ea vorbi astfel:

— Tu, fiul cel mai mare al Ursei mari, frate al Taurului, văr cu Câinele mare (aşa erau titlurile acestui preot), am venit să-ţi spun că sunt cuprinsă de o grea îndoială. Mi-e tare teamă că am săvârşit un păcat mare fiindcă nu m-am ars pe rugul scumpului meu soţ. Într-adevăr, ce aveam eu de păstrat? Un Irup pieilor şi care de pe acum **s**-a veştejit de-a binelea.

Spunând acestea, îşi suflecă lungile ci mâneci de mătase şi dădu la iveală două braţe goale, strălucitor de albe:

— Ce preţ poate să aibă asta!

Preotul, în gândul lui, găsi că asta avea mare preţ. Ochii lui vorbiră şi gura lui întări ce spuneau ochii: se jură că în viaţa lui nu văzuse braţe aşa de frumoase.

— Vai! îi spuse văduva, poate că braţele nu sunt aşa de urâte, dar sânul ai să mărturiseşti şi dumneata că nu merita atâta grijă din partea mea.

Şi dezveli sânul cel mai fermecător pe care l-a plăsmuit vreodată natura. Un boboc de trandafir pe un glob de fildeş n-ar fi părut alături de el decât o boabă de

cârmâz pe o creangă de cimşir şi nişte miei proaspăt spălaţi ar fi părut alături cenuşii. Sânul, ochii ei mari şi negri care se uitau galeş, obrajii ei de purpură şi lapte, nasul ei care nu era ca turnul de pe muntele Libanului, buzele ei care erau ca un chenar de mărgean Împrejmuind cele mai frumoase mărgăritare din marea Arabici, toate acestea la un loc făcură pe moşneag să creadă că are douăzeci de ani. Începu să bolborosească cuvinte de dragoste. Almona, văzâ**ndu-**l aprins, îi ceru să-l ierte pe Zadig.

— Vai! spuse el, frumoasă doamnă, chiar dacă l-aş ierta eu, bunăvoinţa mea n-ar sluji la nimic; iertarea mai trebuie iscălită încă de trei preoţi.

— Iscăleşte deocamdată dumneata, spuse Almona.

— Bucuros, spuse preotul, numai să-mi dai dragostea dumitale drept preţ pentru îngăduinţa mea.

— Îmi faci prea mare cinste, spuse Almona. Numai fii bun şi vino la mine după apusul soarelui, când se iveşte pe cer steaua strălucitoare numită Seat. Ai să mă găseşti pe o sofa trandafirie şi vei face ce vei putea cu slujitoarea dumitale.

Almona plecă ducând cu dânsa iscălitura şi **lăsându-**l pe moşneag plin de dragoste şi de neîncredere în puterile lui. El se îmbăie şi bău o licoare făcută din scorţişoară de Ceylon şi mirodenii rare din Tidor şi Temat şi aşteptă nerăbdător să răsară steaua Şeat.

În vremea asta, Almona se duse la cel de-al doilea preot... Acesta o imtedinţă că soarele, luna şi ţoale focurile cerului nu erau clocit nişte licurici faţă de frumuseţea ei. Ea îi ceru să-l ierte pe Zadig şi el ceru ceva în schimb. Almona se lăsă convinsă şi dădu întâlnire celui de al doilea preot la răsăritul stelei Algenib. / Se duse apoi la al treilea şi la al patrulea preot luând de la fiecare câte o iscălitură şi **dându-**le câte o întâlnire din stea în stea. Pe urmă trimise vorbă judecălorilor să vină la dânsa că are să le spună ceva de mar însemnătate. Judecătorii veniră. Ea le arătă cele patru nume şi le spuse cu ce preţ vânduseră preoţii iertarea lui Zadig. Toţi veniră la ceasul hotărât.

Fiecare dintre ei se miră foarte mult când îşi întâlni acolo confraţii şi mai ales când îi văzu pe judecători, de care se ruşinară toţi cumplit. Zadig scăpă astfel de la moarto. Setoc fu atât de încântat de iscusinţa Almonei încât o luă de nevastă.

Capitolul XIV DANSUL

Setoc trebuia să se ducă, cu treburile lui negustoreşti, în insula Screndib. Dar prima lună a căsătoriei care este, după cum se şi ic, luna de miere, nu-i îngăduia nici **s-**o părăsească pe nevastă-sa, nici să creadă că ar putea vreodată **s-**o părăsească. Îi rugă aşadar pe prietenul său Zadig să se ducă în locul lui. „Vai! îşi spuse Zadig; acum am să fiu şi mai departe de Astarte! Dar trebuie să-mi slujesc binefăcătorii". Aşa vorbi, plânse şi plecă.

16*

Nu trecu mult de când sosise în Screndib şi toţi cei de acolo începură să-l socotească drept un om deosebit. Ajunse arbitrul tuturor neînţelegerilor dintre negustori, prietenul înţelepţilor, sfătuitorul puţinilor oameni care cer sfaturi. Regele vru să-l vadă şi să-l audă. El îşi dădu curând seama cât preţuia Zadig. Îi plăcu înţelepciunea lui şi şi-l făcu prieten. Prietenia şi stima regelui 11 speriară pe Zadig. Zi şi noapte el îşi amintea de necazurile pe care i le aduseseră binefacerile lui Moabdar. „Regele ţine la mine, îşi spuse el; nu cumva are să mi se întâmple vreo nenorocire?" Totuşi nu putea să nu primească prietenia măriei-sale, fiindcă trebuie mărturisit că Nabusan, regele Screndibului, fiul lui Nusanab, fiul lui Nabasun, fiul lui Sanbusna, era unul dintre cei mai buni domnitori din Asia: când stăteai de vorbă cu dânsul era cu neputinţă să nu-l îndrăgeşti.

Pe acest domnitor cumsecade toată lumea 11 lăuda, îl înşela şi îl fura; toţi ti prădau pe întrecute averile. Marele vistiernic al Serendibului dădea cel dintâi pildă în această privinţă, urmat fiind cu sfinţenie de toţi ceilalţi. Regele ştia acest lucru. De mai multe ori îşi schimbase vistiernicul; dar nu putea schimba obiceiurile de-a se

împărţi veniturile regelui în două părţi inegale dintre care cea mai mică era totdeauna a măriei-sale şi cea mai mare a dregătorilor.

Regele Nabusan îi povesti lui Zadig necazurile lui.

— Dumneata care ştii atâtea, îi spuse el, n-ai putea să-mi găseşti un vistiernic care să nu mă fure?

— Ha da, răspunse Zadig, ştiu un mijloc fără greş de-a da măriei-tale un om cu mâinile curate.

Regele îl îmbrăţişă şi 11 întrebă ce trebuie făcut. Zadig răspunse:

— Trebuie să-i punem să danseze pe toţi cei care se vor înfăţişa pentru slujba de vistiernic, şi cel careva dansa cu mai multă uşurinţă va fi negreşit cel mai cinstit.

— Glumeşti, spuse regele. Ciudat mijloc de-a alege un vistiernici Cum? Vrei să spui că acela careva ţopăi mai bine va fi vistiernicul cel mai cinstit şi mai iscusit?

— Nu spun că va fi cel mai iscusit, zise Zadig; dar eu, măria-ta, te asigur că va fi un om foarte cinstit.

Zadig vorbea cu atâta încredere încât regele Îşi închipui că are vreun mijloc tainic şi supranatural pentru a cunoaşte pe vistiernic.

— Nu-mi place ceea ce e supranatural, spuse Zadig. Oamenii şi cărţile cu minuni nu mi-au plăcut niciodată. Dacă măria-ta vrea să mă lase să fac încercarea pe care o propun, va vedea că mijlocul tainic pe care-l voi întrebuinţa e lucrul cel mai simplu şi mai uşor.

Nabusan, rege al Serendibului, când auzi că acest mijloc tainic era simplu, se miră mai mult decât dacă i-ar fi spus cineva că este un miracol.

— Bine, zise el, fă cum vrei.

— Lasă-mă să fac cum ştiu, spuse Zadig. Maria-ta ai să câştigi din încercarea asta mai mult decât gândeşti.

Chiar în ziua aceea Zadig puse să se vestească, în numele regelui, că toţi cei care râvneau la slujba de mare vistiernic al măriei-sale Nabusan, fiul lui Nusanab, trebuiau să se înfăţişeze, în haine uşoare de mătase, la zi-ntii a lunii Crocodilului, în anticamera regelui. Veniră şaizeci şi patru de inşi. **Într-**un salon alăturat fuseseră

puşi nişte lăutari. Se pregătise totul pentru dans. Dar uşa salonului era închisă şi ca să intri trebuia să treci printr-o galerie cam întunecoasă. Un camerier venea şi lua pe câte-un candidat şi-l ducea prin această galerie unde îl lăsa singur câteva minute. Regele, care ştia despre ce e vorba, aşezase în această galerie tot tezaurul lui. După ce toţi candidaţii intrară în salon, regele le porunci să înceapă dansul. Niciodată nu **s-**a dansat mai greoi şi mai urât. Toţi dansau cu capul plecat, îndoiţi din şale, cu inimile lipite de şolduri.

„Ce pungaşi!" Îşi spunea Zadig.

Numai unul singur făcea paşii cu uşurinţă, cu capul bus, cu privirea limpede, cu braţele întinse, cu trupul drept, cu piciorul bine întins.

— Ce om cinstit! ce om de treabă! spunea Zadig.

Regele 11 luă în braţe pe acest bun dansator, îl numi vistiernic, iar toţi ceilalţi fură pedepsiţi, fiindcă toţi îşi umpluseră buzunarele în timpul cât stătuseră 111 galerie şi acumabia mai puteau merge. Regelui îi păru rău de firea omenească, văziiul că, din ţtprjjij şaizeci şi patru de dansatori, şaizeci şi trei erau nişte roţcari. Galeria întunecoasă căpătă numele de *Coridorul ispitei*. În Persia, aceşti şaizeci şi trei de ipochimeni ar fi fost traşi în ţeapă. În alte ţări **s-**ar fi făcut un proces care ar fi înghiţit în cheltuieli de judecată de trei ori valoarea banilor furaţi şi care n-ar fi adus nimic înapoi în hasnalele domneşti. În alt regat, ei **s-**ar fi dezvinovăţit pe deplin şi l-ar fi făcut pe rege să-l alunge pe dansatorul acela atât de vioi. În Screndib ei nu fură osândiţi decât să sporească teuzarul public, fiindcă Nabusan era foarte îngăduitor.

Era şi foarte recunoscător. Dărui lui Zadig o sumă de bani mai mare decât suma pe care o furase vreodată un vistiernic de la regele şi stăpânul lui. Zadig, cu banii aceştia, tocmi un om şi-l trimise ştafetă la Babilon ca să afle ce **s-**a întâmplat cu Astarte. Vocea îi tremură când porunci aceasta, sângele îi năvăli la inimă, ochii i se întunecară, fu aproape să-şi dea sufletul. Omul plecă; Zadig 11 văzu urcâ**ndu-**se pe corabie. Apoi se întoarse la

rege şi, nevăzând pe nimeni şi crezâ**ndu-**se în odaie la dânsul, rosti cu glas tare cuvântul dragoste.

— Ah! dragostea, spuse regele, tocmai despre că este vorba. Ai ghicit ce mă face să sufăr. Ce om mare eşti! Nădăjduiesc că ai să-mi găseşti o femeie vrednică de încredere, aşa cum mi-ai găsit un vistiernic cinstit.

Zadig, veni**ndu-**şi în fire, îi făgădui să-l slujească în dragoste ca şi în finanţe, cu toate că lucrul acesta părea şi mai greu.

Capitolul XV OCHII ALBAŞTRI

y-Trupul şi inima… spuse regele lui Zadig.

La aceste cuvinte, babilonianul ţiu se putu opri PÎ\ nu-l întrerupă pe măria-sa.

— Sâni recunoscâior ni.

— Vrici-talc că n-ai spus *spiritul* şi *inima*. Numai de asta se vorbeşte în Babilon. Nu vezi decât cărţi în care e vorba de inimă şi de spirit, scrise de oameni care n-au niciuna, nici alta. Dar te rog, măria-ta, urmează.

Nabusan urmă astfel:

— Trupul şi inima sunt la mine sortite să iubească; cea dintâi dintre aceste două puteri are tot dreptul să fie mulţumită. Am în slujba mea o sută de femei, toate frumoase, binevoitoare, îndatoritoare, voluptuoase chiar sau, în sfârşit, prefăcâ**ndu-**se că sunt aşa faţă de mine. Inima mea e departe de a fi atât de fericită. Am văzut eu bine că regele Serendibului e copleşit de dezmierdări, dar că de Nabusan nimeni nu se sinchiseşte. Nu zic că femeile mele ar fi necredincioase; dar aş vrea să găsesc şi eu un suflet care să fie al meu. Aş da pentru o comoară ca asta cele o sută de frumuseţi peste ale căror farmece sunt stăpân. Caută şi vezi dacă printre aceste o sută de sultane poţi să-mi găseşti una de care să fiu sigur că mă iubeşte.

Zadig îi răspunse aşa cum îi răspunsese şi când fusese vorba de vistiernic.

— Maria-ta, lasă-mă să fac cum ştiu eu că-i mai bine. Dar îngăduie-mi mai întâi să folosesc ceea ce ai pus în

galeria ispitei. Am să-ţi dau seamă de tot şi n-ai să pierzi nimic.

Regele îl lăsă să facă ce vrea. Zadig alese treizeci şi trei de gheboşi dintre cei mai urâţi pe care i-a putut găsi în Screndib, treizeci şi trei de copii de casă dintre cei mai frumoşi şi treizeci şi trei de bonzi dintre cei mai buni de gură şi mai zdraveni. Le dădu voie la toţi să intre în cămările sultanelor; fiecare ghebos avea la el patru mii de galbeni, şi chiar din prima zi toţi gheboşii au fost fericiţi. Copiii de casă, care n-aveau altceva de dat decât pe ei înşişi, n-au izbândit decât după vreo două, trei zile. Bonzii au avut de furcă mai mult, dar, în sfârşit, treizeci şi trei de sultane evlavioase **s-**au dat lor. Regele, prin nişte ferestruici cu jaluzele care dădeau în fiecare cameră, văzu toate aceste încercări şi se minună. Din rele o sută de femei pe care le aven, nouăzeci şi nouă căzură chiar sub ochii lui.

Mai rămăsese una, tânără de tot, venită de curând, de care măria-sa încă nici nu se apropiase. Trimiseră la dânsa un ghebos, doi gheboşi, trei gheboşi, care îi oferiră până la douăzeci de mii de galbeni. Dar că nu se lăsă şi nu se putu opri să nu ridă văzând cum gheboşii aceştia îşi închipuiau că banul îi face mai frumoşi. Se înfăţişară la dânsa doi copii de casă, cei mai frumoşi dintre toţi. Ea spuse că regele i se părea şi mai frumos. Veni la ea bonzul cel mai bun de gură, pe urmă cel mai îndrăzneţ. Ea spuse că cel dintâi era un palavragiu şi de însuşirile celui de al doilea nici nu se sinchisi.

— Inima e totul, zicea că N-am să mă las niciodată ademenită nici de aurul unui ghebos, nici de frumuseţea unui tânăr, nici de momelile unui bonz: voi iubi numai şi numai pe Nabusan, fiul lui Nusannb, şi voi aştepta să binevoiască şi el să mă iubească.

Regele nu mai putea de bucurie, de uimire şi de dragoste. Îşi luă înapoi toţi banii care îi făcuseră pe gheboşi să izbutească şi îi dărui frumoasei Falida; aşa o chema pe fată. Îi dărui şi inima lui, pe care Falida o merita pe deplin. Niciodată floarea tinereţii n-a fost mai

strălucitoare, niciodată vraja frumuseţii n-a fost mai deplină. Adevărul istoric nu pe îngăduie să trecem sub tăcere că Falida nu ştia să facă reverenţe cum trebuie. În schimb, dansa ca o zână, cânta ca o sirenă şi vorbea ca o graţie; era plină de talente şi de virtuţi.

Nabusan, iubit, o adoră. Dar Falida avea ochi albaştri şi asta a fost pricina celor mai mari nenorociri. Era o lege străveche care oprea pe regi să iubească o femeie din acelea pe care grecii mai târziu le-au numit boopis[5]. Marele bonz întocmise această lege cu peste cinci mii de ani înainte. Acest mare bonz înscrisese anatema ochilor albaştri în constituţia fundamentală a statului ca să poată lua amanta primului rege al Serendibului. Toată populaţia ţării îl mustră pe Nabusan. Toţi spuneau în gura mare că ultimele zile nle regelui nu sosit, că ticăloşia era la culme, că natura întreagă era ameninţată de ceva cumplit; **într-**un ciivânt, că Nabusan, fiul lui Nusanab, iubea doi ochi mari şi albaştri. Ghoboşii, vistiernicii, bonzii şi femeile brune umplură ţara de tânguirile lor.

Noroadele sălbatice care locuiesc la miazănoapte de Serendib se folosiră de această obştească nemulţumire şi năvăliră în ţinuturile blajinului Nabusan. El ceru supuşilor săi bani. Bonzii, care aveau jumătate din veniturile statului, se mulţumiră să ridice mâinile către cer şi nu voiră să le bage în lăzile lor ca să ajute po rege. Făcură nişte rugăciuni frumoase puse pe niuzizică şi lăsară statul pradă barbarilor.

— O, dragul meu Zadig, mă vei scoate tu din încurcătura asta cumplită? spuse îndurerat Nabusnn.

— Cum să nu! zise Zadig. Maria-ta voi putea să ai cât vei voi din banii bonzilor. Lasă fără apărare ţinuturile unde sunt conacele lor şi apără-le numai pe ale tale.

Nabusan făcu aşa cum îi spusese. Bonzii veniră şi se aruncară la picioarele regelui rugâ**ndu-**l să le dea ajutor. Regele le răspunse cu o muzică frumoasă ale cărei cuvinte erau rugăciuni către cer pentru păstrarea moşiilor lor.

---

5 Boopis înseamnă: cu ochi do bou, şi prin extensiune: cu ochi frumoşi (n.r.).

Bonzii, în sfârşit, dădură bani şi regele isprăvi cu izbândă războiul. Astfel, Zadig, cu sfaturile lui înţelepte şi potrivite şi cu marile servicii pe care le adusese, atrăsese asupra lui duşmănia de neînchipuit a oamenilor celor mai puternici din ţară; bonzii şi femeile brune făcură jurământ să-l doboare; vistiernicii şi gheboşii nu-l cruţară nici ei. Îl făcură pe blajinul Nabusan să-l bănuiască. Serviciile aduse rumin la uşă şi bunuleliic intru în casă, după cum spune Zoroastru. În fiecare zi se ivea vreo învinuire;

cea (liiilii e respinsa, a doua atinge, a treia răneşte, a patra ucide.

Speriat, Zadig, care dusese la bun sfârşit treburile prietenului său Setoc şi îi trimisese banii ce i se cuveneau, se gândi să plece din insulă şi se hotărî să se ducă să afle ce **s-**a întâmplat cu Astarte. „Fiindcă, spunea el, dacă rămân în Serendib, bonzii au să mă tragă în ţeapă. Dar unde să mă duc? În Egipt voi fi rob, în Arabia ars, în Babilon spânzurat. Şi totuşi trebuie să ştiu ce **s-**a întâmplat cu Astarte. Să plecăm şi să vedem ce-mi mai aduce soarta mea întunecată”.

Capitolul XVI TILÂIARUL

Ajunse la hotarul care desparte Arabia pietroasă de Siria. Tocmai trecea pe lângă un castel destul de întărit când văzu ieşind din el nişte arabi înarmaţi.

Îi înconjurară strigând:

— Tot ce ai e al nostru şi tu eşti al stăpânului.

Zadig, drept răspuns, scoase sabia. Slujitorul lui, care era curajos, făcu la fel. Uciseră pe cei dintâi arabi care puseră mina pe dânşii. Numărul lor spori. Zadig cu slujitorul lui nu şovăiră şi se hotărâră să moară luptând. Doi oameni se apărau împotriva unei mulţimi întregi. O luptă ca asta nu putea să dureze multă vreme. Stăpânul castelului, numit Arbogad, văzând de la o fereastră minunile de vitejie pe care le făcea Zadig, se cobori în grabă şi, poruncind oamenilor lui să se dea la o parte, îi scăpă pe cei doi călători.

— Tot ce trece pe moşiile mele e al meu, zise el, şi tot astfel şi ceea ce găsesc pe moşiile altora. Dar dumneata

îmi pari atât de vrednic incit te scutesc de legea obştească.

Îl duse pe Zadig la el acasă dând poruncă să fie bine îngrijit. Seara, Arbogad îl pofti pe Zadig să mănânce cu dânsul.

Slăpliiul castelului ora un arab dintre aceia care sunt numiţi lllhari. Dar pe lângă o sumedenie de fapte role, mai făcea câteodată şi unele bune: fura de stingea, dar făcea şi daruri bogate. Era îndrăzneţ, în fapte, destul de blajin în legăturile lui cu lumea desfrânat la masă, vesel în desfrânarea lui şi mai cu seamă plin de sinceritate.

Zadig îi plăcu mult. Vorba lui, tot mai însufleţită, prelungi masa. În sfârşit, Arbogad spuse lui Zadig:

— Te sfătuiesc să intri în ceata mea. Mai bine n-ai putea să ajungi. Meseria asta nu e rea. Odată şi odată ai să ajungi ce sunt cu acum.

— Pot să te întreb, spuse Zadig, de când le îndeletniceşti cu această înaltă meserie?

— De când eram tânăr de tot, răspunse Arbogad. Eram pe atunci slujitor launarab destul de dibaci. Dar starea mea mi se părea de nesuferit. Îmi era ciudă când vedeam că din tot pământul, care este al tuturor oamenilor, soarta nu-mi păstrase şi mie partea încă. Am spus necazul meu unui arab bătrân care hii-a răspuns: „Fiule, nu pierde nădejdea. Era odată un grăunte de nisip care se tânguia că nu este decât un atom neştiut de nimeni în deserturi. Peste câţiva ani a ajuns diamant şi acum este cea mai frumoasă podoabă din coroana împăratului Indici”.

Vorbele acestea mă mişcară. Eu eram grăuntele de nisip. M-am hotărât să fiu diamant. Am furat întâi doi cai. Apoi m-am însoţit cu alţii şi am început să prad caravanele mai mici. Şi aşa, încetul cu încetul, am şters nepotrivirea care era între mine şi ceilalţi oameni. Am avut şi eu partea mea din bunătăţile acestei lumi, ba chiar am fost despăgubit cu vârf şi îndesat. Eram acum om cu vază. M-am ffient boier tâlhar şi ara luat castelul ăsta cu hapca. Satrapul Siriei a vrut să mi-l în dar eram acum f) rea bogat, ca să mă mai tem de ceva. Am dat satrapului bani şi am rămr>s cu castelul şi mi-am întins mo. «Îi] O. Satrapul

m-a făcut vistierii ic al liaraciului pe f. Are

Arabia Pietroasă 11 plătea regelui regilor. Mi-am făcut slujba de încasator dar nu şi de platnic.

Marele Desterham al Babilonului a trimis aici, în numele regelui Moabdar, pe un satrap mai mititel ca să mă spânzure. Omul a venit cu poruncile. Eu aflasem tot. Am pus să gâtuie în faţa lui pe cei patru oameni pe care-i adusese cu dânsul ca să strângă ştreangul. După aceea l-am întrebat cât ia el ca să mă spânzure. Mi-a răspuns că nu mai mult decât vreo trei sute de galbeni. Atunci i-am spus că lângă mine ar avea de câştigat mai mult. L-am făcut subtilhar şi astăzi e unul din ajutorii mei cei mai buni şi cei mai bogaţi. Dacă vrei să m-asculţi ai să ajungi ca el. Niciodată n-au fost timpuri mai bune pentru furat ca acum când regele Moabdar a fost omorât şi în Babilon e încurcătură mare.

— Moabdar omorât! spuse Zadig. Şi cu regina Astarte ce **s-**a întâmplat?

— Nu ştiu, răspunse Arbogad. Atâta ştiu, că Moabdar a înnebunit, că a fost ucis, că Bubiţonul e o speluncă şi că toată ţara e mâhnită, eu sunt lovituri frumoase de dat şi că în ce mă priveşte chiar am şi dat câteva lovituri straşnice.

— Dar regina? Spune-mi, te rog, nu ştii nimic de Boarta ei?

— Am auzit vorbi**ndu-**se de un prinţ al Hyrcaniei, zise Arbogad. Trebuie să fie printre ţiitoarele lui dacă nu cumva a fost şi ca omorâtă în învălmăşeală. Eu mă îngrijesc mai mult de pradă decât de noutăţi. Am prins şi eu multe femei în drumurile mele. Dar nu le păstrez. Le vând scump când sunt frumoase, fără să mai cercetez cine sunt. Nimeni nu cumpără rangul. O regină urilă n-ar găsi niciun cumpărător. Poate c-am **vândut-**o pe regina Astarte, poate a murit, habar n-am, şi cu zic să faci ca şi mine şi să nu-ţi mai baţi capul cu dânsa.

Vorbind astfel, bea atât de zdravăn şi încurca aşa de mult lucrurile, încât Zadig nu putea să capete de la dânsul. Nicio lămurire.

Rămase aşa, tulburat, copleşit, nemişcat. Arbogad

bea mereu, povestea snoave şi spunea **într-**una că el era cel mai fericit dintre oameni şi 11 Îndemna pe Zadig să fie şi el fericit ca dânsul. În sfârşit, ameţit de aburii vinului, se duse să doarmă liniştit. Zadig petrecu noaptea în frământări cumplite„Lumi îşi spunea el, regele a înnebunit! A fost omorât! Nu mă pot opri să nu-l plâng. Ţara e sfâşiată şi tâlharul acesta e fericit. Ce soartă! Un hoţ. E fericit şi ceea ce natura a făcut mai frumos poate că a pierit **într-**un chip groaznic sau trăieşte acum **într-**o stare mai rea decât moartea. O, Astarte! Unde eşti?”

Cum se făcu ziuă, începu să-i întrebe pe toţi cei pe care-i întâlni în castel. Dar toţi aveau treabă; În timpul nopţii umblaseră după jaf şi acum îşi Împărţeau prada. Tot ce Zadig a putut căpăta în această învălmăşeală şi zarvă a fost să i se dea voie să plece. Se folosi fără întârziere de această îngăduinţă, cufundat mai mult decât oricând în gândurile lui dureroase.

Zadig mergea acum îngrijorat, neliniştit, gândindu-se mereu la nenorocita Astarte, la regele Rabilonului, la credinciosul Cador, la fericitul tâlhar Arbogad, la femeia aceea atât de năzuroasă, pe care nişte babilonieni o răpiseră la hotarele Egiptului, în sfârşit la toate piedicile şi la toate nenorocirile pe care le întâmpinase.

Capitolul XVII

IM. SCAnUL

Căi**nându-**şi mereu soarta şi socoti**ndu-**se drept o pildă de nenorocire, Zadig ajunsese la un râu. Pe mai şedea întins un pescar care ţinea cu o mână leneşă un năvod, parcă gata să-l scape, şi îşi ridica ochii la cer.

— Sunt negreşit cel mai nenorocit om de pe pământ, spunea pescarul. Am fost, după cum spune toată lumea, cel mai vestit negustor de brânză şi smântână din Babilon şi am pierdui toată averea. Am avut cea mai fi u moaşă femeie pe care un om de teapa mea poate **s-**o aibă şi femeia asta m-a lăsat. Îmi mai rămăsese o căsuţă prizărită, mi-au dărâmat-o şi pe aceea. Acum stau **într-**un bordei, n-am alt mijloc de trai decât pescuitul şi nu prind niciun peşte. Năvodule, de acum nu te mai arunc în apă, am să m-

arunc chiar cu în ea.

Spunând aceasta, se sculă deodată şi se duse către apă cu înfăţişarea unui om care vrea să se azvârle şi să sfârşească cu viaţa.

„Iată aşadar, îşi spuse Zadig, că mai sunt oameni tot atât de nenorociţi ca şi mine".

Dorinţa de-a scăpa de la moarte pe pescar îi veni tot atât de repede ca şi gândul acesta. Se repezi la dânsul, îl opri şi îi spuse înduioşat vorbe de mângâiere. Se zice că eşti mai puţin nenorocit când nu eşti nenorocit numai tu; dar, după Zoroastru, asta nu-i din răutate, ci din nevoie. Te simţi atunci atras către un nenorocit ca spre semenul tău. Bucuria unui fericit ar fi o insultă: Însă doi nenorociţi sunt ca doi copăcei slabi care, **sprijinindu-**se unul de altul, se întăresc împotriva furtunii.

— De ce te laşi copleşit de nenorocire? întrebă Zadig pe pescar.

— Din pricină că nu mai am cu ce să trăiesc. Am fost cel mai de vază om din satul Deriback de lângă Babilon şi făceam, ajutat de nevastă-mea, cea mai bună brânză din toată ţara. Reginei Astarte şi vestitului Zadig, ministrul, le plăcea foarte mult. Le dădusem şase sute de bucăţi de brânză. Când m-am dus să mi le plătească, am aflat că regina şi cu Zadig nu mai erau în Babilon. M-am dus acasă la Zadig, pe care nu-l văzusem niciodată. Am găsit acolo pe arcaşii Desterhamului care, cu poruncă scrisă din partea regelui, prădau casa în chip cinstit şi cu bună rânduială. Am plecat repede la bucătăriile reginei. Câţiva stolnicei mi-au spus că regina a murit; alţii, că era în Închisoare; alţii ziceau că a fugit; şi toţi mi-au spus că am să rămân cu brânza neplătită. M-am dus cu nevastă-mea la seniorul Orcan, care era şi el muşteriul meu. I-am cerut sprijinul. L-a dat, dar numai nevesti-mii. Era mai albă decât brânza care a fost începutul necazurilor mele; şi purpura de Tyr nu era mai strălucitoare decât roşcaţa care înviora pielea ci albă. De aceea Orcan, a oprit-o la dânsul şi pe mine m-a dat afară. Am scris soţiei mele o scrisoare plină de deznădejde. Ea a spus celui care aducea scrisoarea: „A,

da! 11 cunosc pe omul acesta care-mi scrie, am auzit de dânsul. Se zice că face nişte brânză minunată; să-mi aducă şi mie şi să i se plătească”.

În necazul meu am vrut să iau calea judecăţii. Mai aveam şase uncii de aur. A trebuit să dau două uncii avocatului pe care l-am consultat, două procurorului care a cercetat cum stă treaba, două secretarului judecătorului. Dar când toate acestea au fost gata, procesul încă nu începuse şi cheltuiseni mai multe parale decât făceau brânza cu nevastă-mea la un loc. M-am întors în satul meu cu gândul să-mi vând casa ca să-mi capăt nevasta.

Casa mea preţuia cel puţin şaizeci de uncii de aur; dar lumea vedea că sunt sărac şi grăbit să vând. Unul mi-a dat treizeci de uncii, al doilea douăzeci şi al treilea zece. Eram tocmai gata să închei târgul, până **într-**atâta eram de orbit, când iată că un prinţ din Hyrcania a venit în Babilon cotropind totul în calea lui. Casa mi-a fost prădată şi arsă.

După ce mi-am pierdut banii, nevasta şi casă, am venit pe aceste meleaguri unde mă vezi acum. Am încercat să mă fac pescar. Dar peştii îşi bat joc de ininc ca şi oamenii. Nu prind nimic, mor de foame; şi dacă nu erai dumneata, preacinstite domnule, eram să mor înecat în râu.

Pescarul nu-şi spusese povestea lui dintr-odată pentru că Zadig, tulburat adânc, îi spunea în fiece clipă:

— Şi nu ştii nimic de soarta reginei.

— Nu, preacinstite domnule, răspunse pescarul 5 ştiu numai atât că regina şi Zadig nu mi-au plătit brânza, că am rămas fără nevastă şi că sunt necăjit, vai de capul meu.

— Eu cred, răspunse Zadig, că n-ai să-ţi pierzi toţi banii. Am auzit de Zadig; e un om de treabă; dacă se întoarce la Babilon, aşa cum trage nădejde, are să-ţi dea mai mult chiar decât îţi datoreşte. Iar în ce priveşte pe nevasta dumitale, care nu-i aşa de cinstită, eu te-aş sfătui să nu mai încerci s-o iei înapoi. Şi acum, uite ce zic cu: să te duci la Babilon; eu am să ajung înainte fiindcă sunt călare şi dumneata pe jos. Acolo du-te la Cador, un om

vestit prin partea locului, spune-i că te-ai întâlnit cu prietenul lui şi aşteaptă-mă la dânsul. Du-te, şi poate că n-ai să mai fi aşa de necăjit. Atotputernice Orosmad, urmă el, tu te slujeşti de mine ca să aduci mângâiere omului acestuia; de cine oare le vei sluji ca să-mi aduci mângâiere şi mic?

Zadig dădu pescarului jumătate din banii pe care îi adusese din Arabia şi pescarul, uimit şi fericit, sărută picioarele prietenului lui Cador, spunând:

— Eşti un înger mâutuitor.

Dar Zadig îl întreba mereu şi se tânguia.

— Cum? preacinstite domnule, spuse pescarul, eşti nenorocit şi dumneata care faci atâta bine?

— Mai nenorocit de o sută de ori decât tine, răspunse Zadig.

— Dar cum be poate ca omul care dă să fie mai nenorocit decât omul care primeşte?

— Se poate, fiindcă necazul tău cel mai mare a fost nevoia, iar nenorocirea mea vine de la inimă.

— Oare ţi-o fi luat şi dumitale nevasta? întrebă pescarul.

Vorbele acestea aduseră aminte lui Zadig de toate întâmplările lui. Îşi reciti în minte catastiful tuturor necazurilor, începând cu căţeaua reginei şi sfârşind cu Bosirea lui la Arbogad tâlharul.

— Orcan, spuse el, se cuvine pedepsit. De obicei însă tocmai oameni ca el sunt ocrotiţi de soartă. Deocamdată tu du-te la Cador şi aşteaptă-mă acolo.

Se despărţiră. Pescarul o luă pe jos aducând sorţii lui mulţumiri, iar Zadig porni în fuga calului învinui**ndu-**şi mereu soarta.

Capitolul XVIII VASIUSCUL

Ajuns la o pajişte frumoasă văzu mai multe femei care căutau ceva cu mare băgare de seamă. Îşi îngădui să se apropie de una dintre ele şi să întrebe dacă putea să aibă cinstea să le ajute în căutarea lor.

— Cu neputinţă, răspunse siriană; numai o femeie poate să atingă cu mina ceea ce căutăm noi.

— Ciudaţi ziso Zadig. Aş îndrăzni să vă rog să-mi spuneţi ce lucru e acela pe care numai o femeie are voie să pună mina.

— Un vasilisc.

— Un vasilisc, doamnă? Şi pentru ce, mă rog, căutaţi un vasilisc?

— Are nevoie de el stăpânul nostru Ogul. Palatul lui e acolo, la capătul pajiştii, pe malul râului. Noi suntem roabele sale supuse. Stăpânul nostru Ogul e bolnav. Vraciul lui i-a spus să mănânce vasilisc fiert în apă de trandafiri; şi fiindcă e o vietate care se găseşte foarte rar şi numai o femeie poate **s-**o prindă, Ogul a făgăduit că va lua de soţie pe aceea dintre 1101 care îi va aduce un vasilisc. Şi acum lasă-mă, le rog, să caut, fiindcă vezi ce pagubă aş avea dacă tovarăşele mele mi-ar lua-o înainte.

Zadig lăsă pe siriană şi pe celelalte femei să caute mai departe vasiliscul şi îşi văzu de drum. Ajunse la un pârâu şi dădu acolo de altă femeie, care şedea culcată în iarbă şi nu căuta nimic. Înfăţişarea ci părea falnică şi un văl îi acoperea faţa. Şedea întoarsă către pârâu şi ofta adânc. În mină ţinea un beţişor cu care scria nişte litere pe nisipul mărunt ce se întindea între iarbă şi pârău.

Zadig vru să vadă ce scria. Se apropie şi văzu litera Z şi pe urmă un A. Asta 11 miră. Apoi văzu un D. Tresări. Uimirea lui fu fără seamăn când văzu ultimele două litere ale numelui său. Rămase câtva timp nemişcat. Apoi, rupând tăcerea cu glas şovăitor, spuse:

— O, doamnă, iartă unui străin, unui nenorocit, dacă îndrăzneşte să te întrebe prin ce întâmplare de mirare vede aici numele lui Zadig scris de dumnezeiasca-ţi mină?

La glasul lui, la vorbele lui, femeia îşi ridică vălul, se uită la Zadig, scoase un strigăt plin de dragoste, de uimire şi de bucurie şi, copleşită de atâtea emoţii felurite care-i năpădeau sufletul deodată, căzu leşinată în braţele lui.

Era Astarte, era regina Babilonului, cea pe care Zadig o adora şi pe care se mustra că o adoră, aceea din pricina căreia se tânguise atât şi de a cărei soartă fusese atât de îngrijorat. O clipă nu mai simţi nimic. Şi când îşi

aţinti privirile în ochii Astartei, care se deschideau plini de tulburare şi de dragoste, spuse:

— O, puteri nemuritoare care stăpâniţi soarta bicţilor muritori, mi-o daţi înapoi pe Astarte? În ce clipe, în ce locuri, în ce stare o văd iarăşi?

Se aruncă în genunchi în faţa Astartei şi îşi lipi fruntea de pământ la picioarele ei. Regina Babilonului 11 ridică şi-l aşeză lângă dânsa pe malul pârăului. De mai multe ori îşi şterse lacrimile care curgeau mereu. De zeci de ori începu să vorbească şi tot de atâtea ori plânsul îi tăie vorba. II Întreba prin ce întâmplare sau întâlnit şi îi lua vorba din gură cu alte întrebări. Începea să povestească despre nenorocirile ci şi voia să le afle şi pe ale lui Zadig. În sfârşit, după ce amândoi îşi mai domoliră tulburarea din suflet, Zadig îi povesti în câtevu cuvinte prin ce inliniplare se afla acum aici:

— Dar tu, nenoroci tu şi preavrednicu regină, cum se face că te afli în aceste locuri îndepărtate, Îmbrăcată ca o roabă şi în tovărăşia altor roabe care caută un vasilisc ca să-l fiarbă în apă de trandafiri după prescripţia unui vraci?

— În timp ce ele caută vasiliscul, spuse Astarte, am să-ţi spun tot ce am suferit şi tot ce iert cerului de când te-am văzut iarăşi. Ştii că regele, soţul meu, vedea cu ochi răi curtenia ta şi din această pricină a luat **într-**o noapte hotărârea să te sugrume şi pe mine să mă otrăvească. Ştii cum cerul a îngăduit ca piticul meu cel mut să mă vestească despre porunca măriei-sale. Credinciosul Cador, după ce te-a silit să-mi dai ascultare şi să pleci, a intrat cu îndrăzneală la mine pe o uşă tăinuită. M-a luat şi m-a dus în templul lui Orosmad, unde fratele lui, magul, m-a închis **într-**o statuie uriaşă care stă cu picioarele în temelia templului şi cu creştetul în acoperiş. Am fost acolo ca **într-**un mormânt, dar magul îmi dădea tot ce-mi trebuia. În zorii zilei, spiţerul regelui intră în odaia mea aducând o băutură făcută din**tr-**un amestec de măsălariţă, opiu, cucută, spânz şi omag. Un ofiţer **s-**a dus la tine cu un ştreang de mătase albastră. Dar n-a găsit pe nimeni. Cador, ca să-l înşele mai bine pe rege, **s-**a dus la dânsul şi

s-a prefăcut că ne învinovăţeşte pe amândoi. I-a spus că tu ai luat drumul Indiei şi că eu am plecat la Memfis. Regele a trimis slujitori să ne prindă.

Cei care mă căutau pe mine nu mă cunoşteau. Aproape numai ţie îmi arătasem chipul şi numai înaintea soţului meu şi din porunca lui. Slujitorilor li se spusese cum arătam la faţă şi ei m-au căutat după semnele pe care le aveau. Au dat la hotarele Egiptului de o femeie care semăna cu mine şi care poate era mai frumoasă. Femeia umbla în neştire şi plângea. Slujitorii au crezut că ea era regina Babilonului şi au adus-o la Moabdar. Greşeala lor l-a mâniat la început cumplit, pe rege, dar după aceea, uit**ându-**se mai bine la femeie, a găsit-o foarte frumoasă şi **s-**a potolit. Pe femeie o chema Misuf. Am aflat mai târziu că în limba egipteană asta înseamnă „frumoasa năzuroasă". Aşa şi era într-adevăr. Dar era tot atât de iscusită pe cât era de năzuroasă. Misuf i-a plăcut lui Moabdar. L-a fermecat aşa de mult că a luat-o de soţie. Atunci firea ci **s-**a arătat pe de-a-ntregul. A Început să facă toate nebuniile ce-i treceau prin cap. A vrut să-l pună pe magul cel mare, care era bătrân şi suferea de podagră, să danseze înaintea ei; magul n-a vrut şi ea l-a prigonit după aceea cumplit. Pe urmă a poruncit marelui spătar să-i facă o plăcintă cu dulceaţă. Degeaba i-a spus marele spătar că el nu-i bucătar; a trebuit să-i facă plăcinta; şi a fost dat afară fiindcă plăcinta era arsă. Misuf a făcut spătar pe piticul ci şi pe un copil de casă l-a făcut cancelar. Aşa a ocârmuit ea Babilonul. Tuturor le părea rău după mine. Regele, care fusese destul de cumsecade până în clipa când voise să mă otrăvească şi să te sugrume, parcă şi-ar fi înecat toate însuşirile lui bune în dragostea nemaipomenită pe care o avea faţă de frumoasa năzuroasă. La sărbătoarea focului sfânt a venit la templu. L-am văzut rugându-se zeilor pentru Misuf, la picioarele statuii în care eram închisă. Am ridicat atunci glasul şi am spus:

— Zeii nu primesc rugăciunea unui rege care **s-**a făcut tiran şi care a vrut să omoare o femeie cuminte ca să

se însoare cu o nebună.

Moabdar a fost atât de zguduit de vorbele acestea încât i **s-**a tulburat mintea. Oracolul pe care-l dădusem şi tirania lui Misuf erau de ajuns să-l facă să-şi piardă minţile. N-a trecut mult şi a înnebunit.

Nebunia lui, care tuturor li **s-**a părut a fi o pedeapsă a cerului, a fost semnalul răscoalei. [Poporul **s-**a ridicat cu arme. Babilonul, care multă vreme se scufundase în trândăvie şi huzur, ajunse câmpul de luptă al unui cumplit război civil. Am fost scoasă din statuia mea şi pusă în fruntea unuia din partide. Cador a plecat în grabă la Memfis ca să te aducăn Babilon. Prinţul Hyrcaniei, auzind veştile acestea triste, **s-**a întors cu oştire să întemeieze al treilea partid în Cha\deca. A purces la luptă împotriva regelui, care i-a ieşit înainte cu egipteanca lui nebună. Moabdar a murit ciuruit de lovituri. Misuf a căzut în mâinile învingătorului. Nenorocirea mea a fost că am fost şi eu prinsă de o ceată de hyrcanieni şi dusă în faţa prinţului tocmai atunci când o aduceau şi pe Misuf. Ai să fii fără îndoială măgulit când ai să afli că prinţul a găsit că sunt mai frumoasă decât egipteanca; dar ai să fii necăjit când ai să afli că m-a păstrat pentru seraiul lui. Mi-a spus foarte hotărât că, îndată ce va isprăvi cu un război pe care mai avea să-l facă, se va întoarce la mine. Închipuie-ţi durerea mea! Legăturile mele cu Moabdar erau rupte, puteam să fiu a lui Zadig; şi acum iată-mă căzută în lanţurile acestui barbar! I-aiu răspuns cu toată mândria pe care mi-o dădeau rangul meu şi sentimentele mele. Auzisem mereu că cerni dădea fiinţelor de felul meu anumite însuşiri de măreţie care, cu o vorbă sau o privire, scufundau în umilinţa celui mai adânc respect pe îndrăzneţii care cutezau să înfrângă acest respect. Am vorbit ca o regină, dar el **s-**a purtat cu mine parcă aş fi fost o fată în casă. Ilyrcanul nici n-a catadicsit să stea de vorbă cu mine şi a spus harapului său hadimb că eram obraznică dar frumoasă. Îi porunci să aibă grijă de mine şi să mă pună la dieta favoritelor ca să mi se frăgezească obrazul şi să fiu vrednică de bunăvoinţa lui atunci când va avea

prilejul să mă cinstească cu dânsa. I-am spus că am să mă omor. El mi-a răspuns râzând că nu se omoară nimeni pentru atâta lucru, că e obişnuit el cu de-alde astea şi a piccul ca un om care a pus un papagal în colivie. Iată în ce stare se găsea cua mai mare regină a lumii şi, mai inull decât atât, o inimă care era a lui Zadig!

La vorbele acestea Zadig se aruncă la picioarele ci, scăldi**ndu-**le în lacrimi. Astarte îl ridică cu dragoste şi uruia:

— Eram în stăpânirea unui barbar şi rivala unei nebune cu care eram închisă. Misuf mi-a povestit întâmplarea ci din Egipt. După felul cum te zugrăvea, după timpul când se petrecuseră toate acestea, după cămila pe care călătoreai, după toate amănuntele mi-am dat seama că Zadig se bătuse pentru dânsa. Am fost încredinţată că erai la Memfis şi m-am hotărât să plec şi eu **într-**acolo. „Uite ce, Misuf, i-am spus eu: tu eşti mult mai nurlie decât mine şi ai să-l desfătezi mai bine decât mine pe prinţul Hyrcaniei. Ajută-mă să scap de aici; ai să domneşti singură şi ai să mă faci fericită, iar tu ai să te descotoroseşti de o rivală”. Misuf pregăti împreună cu mine fuga mea de acolo. Şi am plecat Împreună cu o roabă egipteancă.

Eram acum aproape de Arabia când un tâlhar vestit numit Arbogad m-a răpit şi m-a vândut unor negustori care m-au adus aici în palatul în care locuieşte Ogul. Acesta m-a cumpărat fără să ştie cine sunt. E un desfrânat care nu se gândeşte decât să benchetuiască şi care crede că Dumnezeu l-a lăsat pe lume ca să dea ospeţe. Se înăbuşă de gras ce-i. Vraciul lui, care nu prea are trecere pe lângă dânsul când mistuie bine, face din el ce vrea atunci când a mâncat prea mult. Acum i-a băgat în cap că are să se vindece cu un vasilisc fiert în apă de trandafiri. Ogul a făgăduit mâna lui acelei roabe care îi va duce un vasilisc. După cum vezi, le las să se ostenească să fie vrednice de această cinste şi niciodată n-am avut mai puţină poftă să găsesc un vasilisc decât acum când cerul mi-a îngăduit iarăşi să te văd.

Şi atunci Astarte şi Zadig îşi spuseră unul altuia tot

ce sentimentele lor mult timp înăbuşite şi tot ceea ce necazurile şi dragostea lor erau în stare să inspire unor inimi alese şi pasionate; şi duhurile care priveghează dragostea duseră vorbele lor până în tărâmul Venerci.

Femeile se întoarseră la Ogul fără să fi găsit ceva. Zadig se duse la dânsul şi îi spuse:

— Fie ca sănătatea fără moarte să se pogoare din cer şi a A-ţi ohlăduiască silele! Sunt vraci. Am auzit cu eşti bolnav şi am venit repede la doinnia-la şi i i-am adus im vasilisc fiert în apă de trandafiri. L) ar nu fac asta ca să mă însor cu domnia-ta. Nu-ţi cer decât să dai drumul unei tinere roabe din Babilon pe care o ai de câteva zile; şi sunt gata să rămân eu rob în locul ei dacă n-am norocul să-l vindec pe falnicul Ogul.

Ogul se învoi. Astarte plecă la Babilon cu slujitorul lui Zadig, făgăduin**du-**i să-i trimită de îndată o ştafetă ca să-i dea de ştire de ce **s-**a mai întâmplat pe acolo. Îşi luară rămas bun unul de la altul cu aceeaşi dragoste cu care se văzuseră iarăşi după atâta vreme. Clipa în care întâlneşti din nou pe un om şi clipa în care te desparţi de dânsul sunt cele două mari epoci ale vieţii, aşa cum se spune în cartea Ze**nd-**Avestei. Zadig iubea pe regină aşa cum se jura că o iubeşte şi regina 11 iubea pe Zadig mai mult decât spunea.

Zadig spuse lui Ogul aşa:

— Preacinstite domnule, vasiliscul meu nu se mănâncă. Virtutea lui trebuie să intre în domnia-la prin pori. L-am pus **într-**un burduşcl de piele subţire, bine umflat. Domnia-ta trebuie să împingi burduşelul ăsta din toate puterile, iar eu să ţi-l arunc înapoi de câteva ori; după câteva zile de dietă, ai să vezi ce poate meşteşugul meu.

În prima zi, Ogul, cu sufletul la gură, crezu că moare de oboseală. A doua zi fu mai puţin ostenit şi dormi mai bine. **Într-**o săptămână îşi căpătă iarăşi vlaga, sănătatea, uşurinţa din anii cei mai străluciţi ai vieţii lui.

— Ai jucat mingea şi ai fost cumpătat, îi spuse Zadig. Află că în natură nu este niciun vasilisc, că eşti totdeauna sănătos dacă eşti cumpătat şi lucrezi şi că meşteşugul de-a

ţine împreună necumpătarca şi sănătatea este un meşteşug tot aşa de himeric ca şi piatra filosofală, astrologia judiciară şi teologia magilor.

Vraciul lui Ogul, văzând cât de primejdios era omul acesta pentru medicină, se înţelese cu spiţerul ca să**-**l trimită pe Zadig să caute vasilisci pe lumea cealaltă. Şi iată că, după ce totdeauna fusese pedepsit pentru ol făcuse bine, acum ora cât po oo să piară pont.ru fă viniccase un boior mâncăcios. Zadig fu poftit în un ospăţ straşnic. Aveau de gând să**-**l olrăvească la al doilea fel de bucate. La felul întâi veni o ştafetă de la Astarte. Zadig se sculă de la masă şi plecă. „Când te iubeşte o femeie frumoasă, spune marele Zoroastru, ieşi totdeauna din încurcătură”.

Capitolul XIX LUPTKLR

Regina fu primită în Babilon cu dragostea pe care lumea o are totdeauna fală de o prinţesă frumoasă care a îndurat necazuri. Babilonul părea atunci că **s-**a mai liniştit. Prinţul llyrcaniei fusese omorât **într-**o luptă. Babilonienii, învingători, hotărâră ca Astarte să se mărite cu acela care va fi înălţat rege. Ei nu voiau ca cea mai înaltă slujbă din lume, care era aceea de soţ al Astartei şi rege al Babilonului, să atârne de sforării şi de tertipuri. Toţi jurară că vor înălţa rege pe cel mai viteaz şi mai înţelept. La câteva poşte de oraş orânduiră un loc de luptă înconjurat de un amfiteatru frumos împodobit. Luptătorii trebuiau să vină înarmaţi **până-**n dinţi. Fiecare avea în dosul amfiteatrului o încăpere deosebită unde putea să intre fără să fie văzut şi cunoscut de nimeni. Aveau să fie patru lupte. Acei care vor avea norocul să învingă patru cavaleri vor trebui după aceea să lupte unii împotriva altora, iar cel care va rămâne stăpân pe câmpul de bătaie va fi proclamat câştigător al jocurilor. El va trebui să be întoarcă peste patru zile cu aceleaşi arme şi să dezlege ghicitorile pe care i le vor spune magii. Dacă nu va dezlega ghicitorile pe care i le vor spune magii, nu va fi rege, şi luptele vor trebui să înceapă din nou până când se va găsi un om care să fie învingător în nmindouă aceste încercări, pentru că norodul voia neapărat să aibă de rege pe cel mai viteaz şi mai

înţelept… Regina, în tot arrest timp, trebuia să fie straşnic păzită: i se va îngădui numai să privească jocurile, acoperită cu un văl. Dar nu avea voie să vorbească cu niciunul din pretendenţi ca să nu fie nicio părtinire şi nicio nedreptate.

Iată ce veşti trimisese Astărto iubitului ci, cu nădejdea că el va arăta pentru dânsa mai multă vitejie şi mai multă înţelepciune decât oricare altul. Zadig plecă rugând pe Venus să-i întărească curajul şi să-i lumineze mintea. Ajunse la malul Eufratului în ajunul acestei zile mari. Îşi înscrise stema printre acelea ale luptătorilor, ascunzâ**ndu-**şi faţa şi numele, aşa cum cerea legea, şi se duse să se odihnească în odăile care îi fuseseră hărăzite prin sorţi. Prietenul său Cador, care se întorsese în Babilon după ce 11 căutasc zadarnic prin Egipt, ti trimise din partea reginei o cămaşă de zale, o platoşă, o pavăză şi toate armele trebuitoare. Îi dădu de asemenea, din partea lui, un cal persan frumos. Zadig văzu mâna Astartei în aceste daruri: curajul şi dragostea lui căpătară puteri noi şi o nouă nădejde.

A doua zi, după ce regina veni şi se aşeză sub un baldachin de pietre scumpe şi toate doamnele şi toate feţele simandicoase ale Babilonului umplură amfiteatrul, luptătorii intrară în arenă. Fiecare veni şi îşi depuse stema la picioarele marelui mag. Traseră stemele la sorţi; a lui Zadig fu cea din urmă. Cel dintâi care ieşi fu un nobil foarte bogat, numit Itobad, foarte încrezut, puţin curajos, stângaci şi fără duh. Slujitorii lui îi băgaseră în cap că un om ca dânsul trebuia să fie rege. El le răspunsese: „Da, un om ca mine trebuie să domnească”. Apoi 11 înarmaseră din cap până în picioare. Purta o platoşă de aur smălţată cu verde, penaj verde, o suliţă împodobită de panglici verzi. De la început chiar, după felul cum călărea, toţi văzură că nu unui om ca dânsul avea să-i hărăzească cerul sceptrul Babilonului. Cel dintâi cavaler care se repezi asupra lui 11 scoase din şa; al doilea ti răsturnă pe aparelo calului cu picioarele în bus şi cu braţele răşchirail –, ltobad se ridică, dar aşa de greoi, încât Iol. Amfiteatrul începu să

râdă. Al treilea care veni nici nu catadicsi să mai întrebuinţeze suliţa: se repezi la el, îl apucă de piciorul drept şi răsuci**ndu-**l îl răsturnă la pământ. Scutierii jocurilor veniră în fugă râzând şi îl puseră din nou în şa. Al patrulea îl apucă de piciorul stâng şi îl răsturnă pe cealaltă parte, ÎI duseră apoi cu huiduieli în odăile lui unde, după lege, trebuia să stea peste noapte; şi el spunea, abia mergând: – Ce întâmplare pentru un om ca minei Ceilalţi cavaleri îşi împliniră datoria mai bine. Câţiva învinseră doi cavaleri unul după altul; unii ajunseră chiar până la trei. Numai prinţul Otam învinse patru. În sfârşit, veni şi rândul lui Zadig; el scoase din şa patru cavaleri unul după altul, cu multă graţie. Era de văzut acum cine va învinge: Otam sau Zadig. Cel dintâi purta o armură albastră şi aurie, cu un penaj la fel; armura lui Zadig era albă. Toate urările de izbândă se împărţeau între cavalerul albastru şi cavalerul alb. Regina, căreia îi zvâcnea inima, se ruga cerului pentru culoarea albă.

Cei doi viteji se arătară atât de sprinteni în mişcările lor, se luptară atât de frumos şi se ţinură atât de bine în scări, încât toată lumea, afară de regină, dorea să fie doi regi în Babilon. În sfârşit, după ce îşi osteniră caii şi îşi rupseră suliţele, Zadig se folosi de un vicleşug. El trece în dosul cavalerului albastru, îi sare în spate pe cal, îl apucă de mijloc, îl azvârle jos, se aşază în şa în locul lui şi începe să se învârtească cu calul împrejurul lui Otam, lungit la pământ. Tot amfiteatrul Btrigă: „Izbândă cavalerului alb!” Otam, mânios, se ridică şi scoate sabia: Zadig sare de pe cal cu sabia în mină. Iată-i pe amândoi în arenă, luâ**ndu-**se din nou la luptă, o luptă în care puterea şi sprinteneala înving rând pe rând. Penele coifurilor, cuiele platoşelor, ochiurile zalelor sar cât colo sub mii de lovituri repezi. Ei Împung, retează, lovesc în dreapta, în stânga, în epa, în piept, se dau înapoi, se reped înainte, se măsoară, se întâlnesc, se cuprind, se încolăcesc ca nişte şerpi, se izbesc cu nişte lei; scântei ţtşnebl în orice clipă din loviturile ce şi le dau. În sfârşit, Zadig, după o clipă de reculegere, se opreşte, apoi se repede către Otam, îl răstoarnă, 11

dezarmează, şi Otam strigă:

— O, cavalerc alb, trebuie să domneşti în Babilon!

Regina era în culmea bucuriei. Cavalerul alb şi cavalerul albastru fură duşi fiecare în odăile lor şi tot astfel şi ceilalţi, aşa cum spunea legea. Nişte robi muţi veniră să-i slujească şi să le aducă de mâncare. E lesne de închipuit că pe Zadig 11 sluji piticul cel mic al reginei. Pe urmă fură lăsaţi să doarmă singuri până dimineaţa, când învingătorul trebuia să-şi aducă stema la marele mag ca **s-**o arate şi să se facă cunoscut.

Zadig dormi, deşi îndrăgostit, fiindcă era foarte ostenit. Itobad, care era alături, nu dormi de loc. În timpul nopţii se sculă, luă armura albă a lui Zadig cu stema şi puse în loc armura lui verde. În zorii zilei sedusemindru la mag şi îi spuse că dânsul era învingător. Nu se aştepta nimeni la asta; fu proclamat totuşi învingător, în timp ce Zadig dormea. Astarte, uimită şi cu deznădejdea în inimă, se întoarse în Babilon. Amfiteatrul era aproape gol când Zadig se trezi. Voi să-şi ia armele şi nu găsi decât armura cea verde. Dar trebuia să şi-o pună fiindcă nu avea altceva. Uimit şi plin de mânie şi-o puse şi veni astfel îmbrăcat în arenă. Lumea care mai era în amfiteatru 11 primi cu huiduieli. Toţi îl înconjurară şi-i aruncară în faţă tot felul de batjocuri.

Niciodată vreun om n-a suferit ocări mai cumplite.

Zadig îşi pierdu răbdarea. Dădu la o parte cu sabia mulţimea care îndrăznea să-l jignească. Dar nu ştia ce să facă.

Nu putea **s-**o vadă pe regină; nu putea să ceară armura albă pe care i-o trimisese ca; ar fi început lumea să vorbească. Astfel, în timp ce ea era cufundată în durere, el era cuprins de mânie şi de teamă.

Zadig se plimba pe malul Eufratului, convins că steaua lui îl osândea să fie nenorocit fără nicio scăpare şi se gândea la toate necazurile lui, de la întâmplarea cu femeia care ura pe chiori până la întâmplarea cu armura. „Iată ce înseamnă, îşi spuse el, că m-am trezit prea târziu din somn. Dacă aş fi dormit mai puţin, aş fi fost rege al

Babilonului şi Astarte ar fi fost a mea. Aşadar ştiinţa, cinstea, curajul nu mi-au adus decât nenorociri”. Zadig începu să murmure împotriva Providenţei şi fu ispitit să creadă că totul pe lume era stăpânit de o soartă rea care năpăstuia pe cei buni şi ocrotea pe cavalerii verzi. Supărat era şi din pricină că purta acum armura asta verde care îl făcuse să fie huiduit. O vându pe un preţ de nimic unui negustor care trecea pe acolo şi cumpără de la negustor 1111 caftan şi o tichie ţuguiată. Astfel îmbrăcat se plimba pe malul Eufratului, deznădăjduit şi bic stemând în gând soarta care 11 prigonea mereu.

Capitolul XX PUSTNICUL

Cum umbla el aşa, întâlni pe un pustnic cu o barbă albă şi venerabilă, care îi ajungea până la brâu. Ţinea în mină o carte din care citea cu luare-aminte. Zadig se opri şi îi făcu o închinăciune adâncă. Pustnicul îi răspunse cu un aer atât de măreţ şi de blând, încât Zadig vru să stea de vorbă cu dânsul. II Întrebă ce carte citeşte.

— Asta e cartea sorţii, spuse pustnicul; vrei să citeşti puţin?

Şi puse cartea în mâinile lui Zadig care, deşi cunoştea mai multe limbi, nu putu să înţeleagă nici măcar o literă. Asta 11 făcu şi mai curios.

— Pari să fii tare necăjit, îi spuse pustnicul.

— Vai! am şi de ce să fiu, spuse Zadig.

— Dacă-mi dai voie să te însoţesc, zise bătrânul, poate că am să-ţi fiu de folos; eu adus de multe ori mingliere celor nenorociţi.

Zadig simţi respect faţă de înfăţişarea, de barba şi de cartea pustnicului. În vorbele lui găsi cugetări înalte. Pustnicul vorbea de soartă, de dreptate, de morală, de binele suprem, de slăbiciunea omenească, de virtuţi şi de vicii cu o elocvenţă atât de vie şi de pătrunzătoare, încât Zadig se simţi atras spre dânsul de o putere de neînvins. Îl rugă stăruitor să nu-l părăsească până când nu se vor întoarce la Babilon.

— Îţi cerşi eu acelaşi lucru, îi spuse bătrânul. Jură-te pe Orosmad că n-ai să te desparţi de mine câteva zile,

orice m-ai vedea că fac.

Zadig se jură şi plecară Împreună.

Cei doi călători ajunseră seara la un castel falnic. Pustnicul ceru găzduire pentru dânsul şi pentru tânărul care 11 însoţea. Portarul, pe care l-ai fi luat drept un boier mare, le dădu drumul înăuntru cu un fel de bunăvoinţă dispreţuitoare. Se înfăţişară apoi unui slujitor mai mare care le arătă odăile frumoase ale fităptnului.

Fură primiţi la maso lui, dar stătură la coada mesei şi stăpânul nici nu se uită la dânşii. Li se dădu să mănânce la fel ca şi celorlalţi, tot bucate alese şi din belşug. După aceea se spălară pe mâini **într-**un lighean de aur bătut cu smaralde şi rubine. Se culcară **într-**o odaie frumoasă şi dimineaţa un slujitor le dădu la plecare câte un ban de aur.

— Stăpânul casei, spuse Zadig pe drum, mi se pare a fi un om foarte darnic, deşi cam mândru; primeşte cu mărinimie pe oaspeţi.

Spunând acestea văzu că un fel de pungă foarte largă pe care o purta pustnicul era parcă întinsă şi umflată. Zări în ea ligheanul de aur împodobit cu pietre scumpe; pustnicul îl furase. Zadig nu îndrăzni să spună nimic, dar era foarte uimit.

Pe la amiază pustnicul se înfăţişă la uşa unei case foarte mici, dar frumos clădite, în care locuia un zgârcit bogat. Ceru găzduire pentru câteva ceasuri. Un slujitor bătrân şi prost îmbrăcat 11 Întâmpină cu asprime ţi duse pe pustnic şi pe Zadig în grajd unde le dădu nişte măsline put redo, pâine mucegăită şi here răsuflată. Pusl îi i îi 1 în încă şi bău tul aşa de mulţumit ca şi în ziua trecută. I’e urină, intimi**ndu-**se către slujitorul acela bătrân care stătea lângă ei şi îi păzea să nu fure ceva şi îi tot grăbea să plece, îi dădu cei doi bani de aur pe care îi primise azi-dimineaţă şi îi mulţumi pentru serviciile lui.

— Aş vrea să vorbesc cu stăpânul dumitale, spuse pustnicul.

Slujitorul, mirat, îi duse pe amândoi la stăpânu-său.

— Preamărite domn, îi spuse pustnicul, nu pot decât să-ţi mulţumesc foarte umil pentru felul mărinimos în care

ne-ai găzduit. Te rog să primeşti ligheanul acesta de aur ca un slab semn de recunoştinţă din partea mea.

Zgârcitul fu cât pe ce să cadă jos. Pustnicul nu-i dădu timp să-şi vină în fire şi plecă repede cu tânărul lui tovarăş.

— Părinte, îi spuse Zadig, ce-i asta? Dumneata nu pari să semeni de loc cu ceilalţi oameni. Furi un lighean de aur împodobit cu pietre scumpe de la un om care te găzduieşte minunat şi îl dai unui zgârcit care te primeşte rău.

— Fiule, răspunse bătrânul, omul acela falnic care nu găzduieşte pe străini decât din deşertăciune, pentru ca ei să se minuneze de bogăţiile lui, se va face mai înţelept, iar avarul va învăţa cum să fie mai primitor. Nu te mai mira de nimic şi vino mai departe cu mine.

Zadig nu ştia încă dacă are de-a face cu omul cel mai nebun ori cu omul cel mai cuminte din lume; dar pustnicul vorbea cu atâta hotărâre încât Zadig, legat de altfel şi prin jurământ, nu se putea opri să nu-l urmeze.

Seara ajunseră la o casă frumoasă dar simplă, în care nu se simţea nici risipă, nici zgârconie. Stăpânul casei era un filosof retras departe de lume, care cultiva în linişte înţelepciunea şi virtutea şi care totuşi nu se plictisea. Îşi clădise acest loc de odihnă în care primea pe oaspeţi cu mărinimie, dar fără îngâmfure.

Ieşi chiar el în întâmpinarea celor doi călători şi ţi duse mai întâi să se odihnească **într-**o odaie unde găsiră tot ce le trebuia. După câtva timp veni chiar el ca să-i poftească la o masă curată şi bine pregătită, în timpul mesei el vorbi de răscoalele care izbucniseră în Babilon în vremea din urmă. Părea să fie sincer de partea reginei şi spuse că **s-**ar fi bucurat dacă Zadig ar fi luat parte la lupta pentru coroana Babilonului. „Oamenii însă, adăugă el, nu merită să aibă un rege ca Zadig”. Acesta se înroşise şi simţea cum îi creşte durerea. Ei fură de părere că în lumea asta lucrurile nu merg totdeauna aşa cum ar vrea înţelepţii. Pustnicul spunea mereu că drumurile Providenţei nu se cunosc şi că oamenii greşeau când

vorbeau despre un tot din care nu cunoşteau decât o foarte mică parte.

Vorbiră de pasiuni.

— Ah! ce primejdioase sunt! zise Zadig.

Pustnicul răspunse:

— Ele sunt vânturile care umflă pânzele corabiei: uneori o scufundă; dar fără ele corabia n-ar putea merge. Fierea te face mânios şi bolnav; dar fără fiere omul n-ar putea trăi. Totul pe lume este primejdios şi totul e de trebuinţă.

Vorbiră despre plăcere şi pustnicul dovedi că plăcerea este un dar al dumnezeirii „fiindcă, spuse el, omul nu-şi poate da nici senzaţii, nici idei, el primeşte tot ce are; mâhnirea şi plăcerea îi vin din altă parte, ca toată fiinţa lui”.

Zadig se minuna că un om care făcuse lucruri atât de ciudate putea să judece atât de bine. În sfârşit, după o conversaţie pe cât de instructivă, pe atât de plăcută, gazda îi duse iar pe cei doi călători în odaia lor, aducând laude cerului care îi trimisese nişte oameni atât de înţelepţi şi de cumsecade. Cu o dărnicie neprefăcută şi care nu putea să jignească pe nimeni, fu gata să le dea şi bani. Pustnicul nu primi şi îi spuse că-şi ia rămas bun de pe acum, fiindcă are de gând să plece de cu noapte la Babilon. Se despărţiră cu prietenie. Zadig, mai ales, simţea multă stimă şi dragoste faţă de omul acesta atât de plăcut.

Rămaşi singuri, pustnicul şi cu Zadig mai rostiră încă mult timp cuvinte de laudă despre gazda lor. În zorii zilei, bătrânul îşi trezi tovarăşul.

— Trebuie să plecăm, spuse el; dar în timp ce toţi dorm, vreau să las omului acestuia o mărturie u stimei şi a dragostei pe care le am faţă de dânsul.

Spunând acestea luă o făclie şi dădu foc casei. Zadig, înspăimântat, începu să strige şi voi să-l oprească de la o faptă atât de groaznică. Dar pustnicul îl trase după dânsul cu o putere peste fire. Casa era în flăcări. Pustnicul, care acum era departe Împreună cu tovarăşul lui, se uita liniştit cum ardea casa.

— Slavă Domnului, spuse el, acum casa gazdei noastre arde până în temelie. Ferice de dânsul!

La vorbele acestea, lui Zadig îi veni totodată să pufnească de râs, să-l ocărască pe cinstitul părinte, să-l bată şi **s-**o ia la fugă, dar nu făcu nimic din toate astea şi, stăpânit mereu de puterea pustnicului, îl urmă fără voia lui până la cel din urmă popas de noapte.

Popasul acesta 11 făcură la o văduvă, o femeie aşezată, care avea un nepot de paisprezece ani, foarte drăgălaş şi care era unica ei nădejde. Îi primi şi ca cum putu mai bine. A doua zi dimineaţa ea spuse lui nepotu-său să-i ducă pe cei doi călători până la un pod care se rupsese de curând şi era primejdios de trecut. Băiatul, bucuros să-i slujească, mergea în faţa lor. Când ajunseră pe pod pustnicul îi spuse:

— Vino-ncoace, vreau să mulţumesc mătuşi-tii.

Îl luă de păr şi-l azvârli în apă. Băiatul căzu în râu, capul lui mai ieşi o clipă la faţa apei şi pe urmă apa îl tiri la vale.

— Eşti un nelegiuit şi un ucigaş! strigă atunci Zadig.

— Mi-ai făgăduit că ai să ai mai multă răbdare, îi tăie vorba pustnicul. Află că sub dărâmăturile casei, căreia soarta i-a dat foc, stăpânul casei a găsit o comoară. Află că băiatul acesta, pe care boarta l-a sugrumat, peste un an ar fi omorât pe mătuşă-sa şi peste doi pe tine.

— Dar de unde ştii asta, varvarule? strigă Zadig. Şi chiar dacă ai citit întâmplarea asta în cartea ta despre puterile sorţii, ai tu oare dreptul să îneci un copil care nu ţi-a făcut niciun rău?

În timp ce vorbea astfel, Zadig văzu că bătrânul nu mai avea barbă şi chipul său lua înfăţişarea tinereţii. Hainele lui de pustnic pieriră. Acum, patru aripi frumoase acopereau un trup falnic care Împrăştia lumină.

— O, sol al corului! O, înger dumnezeiesc! strigă Zadig, aruncâ**ndu-**se cu fruntea la pământ. Te-ai pogorât oare din ceruri ca să arăţi unui biet muritor cum să asculte de poruncile eterne?

— Oamenii, spuse Îngerul Jesrad, judecă tot fără să

cunoască nimic. Tu eşti singurul om vrednic să fie luminat.

Zadig îi ceru voie să vorbească.

— Mă tem de mine însumi, spuse el. Îndrăznesc să te rog să-mi alungi o îndoială: n-ar fi fost mai bine să fi luat pe băiatul acela şi să-l îndrepţi pe calea virtuţii decât să-l îneci?

Jesrad răspunse:

— Dacă ar fi fost bun şi dacă ar fi trăit, soarta lui ar fi fost să fie omorât împreună cu femeia pe care ar fi luat-o şi cu copilul pe care l-ar fi avut.

— Cum asta? spuse Zadig; aşadar e nevoie numaidecât ca să fie pe lume nelegiuiri şi necazuri şi necazurile să cadă pe capul oamenilor de treabă?

— Cei răi, răspunse Jesrad, sunt totdeauna nenorociţi; ei slujesc ca să pună la încercare pe oamenii cei buni, puţini la număr; şi nu este rău din care să nu iasă bine.

— Dar dacă n-ar fi decât bine, şi rău de loc?

— Atunci, răspunse Jesrad, pământul acesta ar fi alt pământ; înlănţuirea întâmplărilor ar fi altă orânduire înţeleaptă; şi această altă orânduire, care ar fi desăvârşită, nu poate să fie decât în locuinţa veşnică a Fiinţei supreme, de care răul nu poate să se atingă. Ea a plăsmuit milioane de lumi dintre care niciuna nu seamănă cu alta. Această diversitate fără margini este o însuşire a puterii sale nemărginite. Nu sunt două frunze de copac pe pământ, nu sunt două globuri pe întinsul nesfârşit al cerului care să fie asemănătoare; şi tot ceea ce vezi în micul atom pe care te-ai născut trebuia să fie la locul lui şi la timpul lui anumit, după poruncile nestrămutate ale celui care cuprinde tot. Oamenii cred că copilul acela care a murit a căzut în apă din întâmplare şi că tot din întâmplare a ars casa aceea; dar nu există întâmplare; totul e încercare, sau pedeapsă, sau răsplată, sau prevedere. Adu-ţi aminte de pescarul acela care se credea cel mai nenorocit dintre oameni. Orosmad te-a trimis pe tine ca să-i schimbi soarta. Biet muritor ce eşti, nu mai cerceta ceea ce trebuie să adori.

— Dar… spuse Zadig.

Însă, în timp ce rostea acest dar, îngerul îşi şi luă zborul către al zecelea cer. Zadig, în genunchi, se închină Providenţei şi se supuse. Îngerul strigă către el din înaltul văzduhului:

— Ia-ţi calea către Babilon.

Capitolul XXI Glul. ltortlul

Zadig, ieşit din fire ca un om lângă care a căzut trăsnetul, mergea în neştire. Stfsi în Babilon în ziua când cei care al luptaseră în arenă se adunaseră în vestibulul palatului ca să ghicească ghicitorile şi să răspundă la întrebările marelui mag. Toţi cavalerii veniseră, afară de cel cu platoşă verde. Îndată ce Zadig intră în oraş, norodul Be adună împrejurul lui; ochii nu se mai săturau să-l privească, buzele să-l laude, inimile Bă-i ureze domnia. Invidiosul 11 văzu trecând, se cutremură şi întoarse capul. Norodul 11 duse pe braţe până la locul adunării. Regina, care află de sosirea lui, fu cuprinsă de teamă şi de speranţă. Neliniştea o rodea: nu pricepea nici de ce Zadig era fără arme, nici de ce Itobad purta platoşa cea albă. Un murmur nelămurit se ridică la venirea lui Zadig. Toţi erau miraţi şi mulţumiţi că 11 văd iarăşi. Dar numai cavalerii care se luptaseră aveau voie să vină la adunare.

— Am luptat şi eu ca şi ceilalţi, spuse el. Însă armele mele le poartă altul aici şi, înainte de a avea cinstea să dovedesc asta, cer voie să mă înfăţişez şi cu ea să dezleg ghicitorile.

Cererea fu pusă la vot. Renumele lui de cinste era încă atât de puternic întipărit în mintea tuturor, încât îl primiră fără şovăire.

Marele mag puse mai întâi întrebarea asta:

— „Care lucru pe lume este cel mai lung şi cel mai scurt, cel mai iute şi cel mai încet, cel ce se poate împărţi mai mult şi cel mai întins, fără care nimic nu se poate face, care înghite tot ce-i mic şi dă viaţă la tot ce-i mare?”

Trebuia să răspundă Itobad. El spuse că un om ca dânsul nu se pricepea în ghicitori şi că era de ajuns că a învins lovind straşnic cu suliţa. Unii spuseră că ghicitoarea însemna soarta, alţii pământul, alţii lumina. Zadig spuse că

era timpul.

— Nimic nu e mai lung decât timpul, pentru că el e măsura veşniciei; nimic nu-i mai beurt, pentru că ne lipseşte când avem ceva de înfăptuit; nimic nu-i mai încet pentru cine gustă plăcerile; se întinde la nesfârşit în mare, se împarte la nesfârşit în mic; nimeni nu ţine seama de dânsul şi tuturor a le pare rău de pierderea lui; nimic nu se face fără dânsul; aruncă în uitare tot ce nu e vrednic să rămână şi faptele înalte le face nemuritoare!

Adunarea găsi că Zadig avea dreptate.

A doua întrebare fu următoarea:

— „Care e lucrul pe care îl primeşti fără să mulţumeşti, de care to bucuri fără să ştii cum, pe care îl dai altora când nu ştii unde ai ajuns şi pe care 11 pierzi fără să-ţi dai seama?”

Fiecare spuse ceva. Numai Zadig ghici că era viaţa.

Zadig dezlegă şi celelalte ghicitori cu aceeaşi uşurinţă. Itobad spunea mereu că nimic nu era mai uşor şi că ar fi izbutit şi el tot aşa de bine dacă ar fi vrut să-şi dea osteneala. Se mai puseră întrebări despre dreptate, despre binele suprem, despre arta guvernării. Răspunsurile lui Zadig fură socotite drept cele mai bune.

— Păcat, spuneau toţi, că un om atât de deştept este un atât de slab călăreţ.

— Prealuminate feţe, spuse Zadig, am avut cinstea să înving şi în luptă. Platoşa cea albă este a mea. Itobad mi-a luat-o pe când dormeam; **s-**a gândit fără îndoială că i-ar sta mai bine decât cea verde. Sunt gata să-i dovedesc acum în faţa domniilor-voastre, cu caftanul şi cu sabia împotriva acestei armuri albe pe care mi-a luat-o pe neaşteptate, că eu am avut cinstea să-l înving pe viteazul Otam.

Itobad primi provocarea cu cea mai mare încredere. N-avea nicio îndoială că, Îmbrăcat cum era, cu coif, platoşă şi zale, va răpune repede pe un luptător cu scufie şi halat. Zadig scoase sabia**, închinându-**se în faţa reginei care 11 privea cuprinsă de bucurie şi de teamă. Itobad scoase şi el sabia fără să se închine în faţa nimănui. Înaintă spre Zadig

ca un om care nu se teme de nimic. Îi repezi lui Zadig o lovitură care i-ar fi putut crăpa capul. Dar Zadig se apără de lovitură şi, lovind la rândul său cu latul sabiei sabia lui Itobad, i-o rupse în două. Atunci Zadig luâ**ndu-**l în braţe pe Itobad 11 aruncă la pământ şi, pu**nându-**i sabia în piept, îi spuse:

— Lasă-mă să-ţi iau armele, ori, dacă nu, te ucid.

Itobad, tot minu**nându-**se de necazurile care cădeau peste un om ca dânsul, se dădu bătut. Zadig îi luă coiful cel falnic, platoşa cea frumoasă şi zalele strălucitoare, se îmbrăcă cu ele şi se duse să se arunce la picioarele Astartei. Cador dovedi cu uşurinţă că armura era a lui Zadig. Acesta în înălţat rege cu consimţăralntul tuturor şi mai ales al Astartei care gusta acum, după atâtea necazuri, plăcerea de a vedea că iubitul ei e vrednic în ochii lumii întregi să-i fie 80 ţ. Itobad se duse să domnească acasă la dânsul. Zadig fu rege şi fu fericit. Avea mereu în minte ceea ce îi spusese Îngerul Jesrad. Îşi aducea aminte şi de grăuntele de nisip care a ajuns diamant. Regina şi cu dânsul slăviră Providenţa. Zadig dădu drumul frumoasei Misuf să cutreiere lumea. Chemă la dânsul pe ttiharul Arbogad, căruia îi dădu o slujbă mare în oştire şi îi făgădui că-l va înainta la cele mai înalte dregătorii dacă se va purta ca un adevărat războinic, dar că va pune să-l spânzure dacă se va apuca de tâlhării.

Chemă pe Setoc din fundul Arabiei, împreună cu frumoasa Almona, şi îl puse în fruntea negustorimii din Babilon. Cador a fost şi el chivernisit şi preţuit aşa cum se cuvenea pentru ajutorul pe care îl dăduse. A fost prietenul regelui şi regele a fost astfel singurul monarh din lume care a avut un prieten. Piticul cel mut n-a fost uitat nici el. Pescarul a fost dăruit cu o casă frumoasă. Orcan a fost osândit să-i plătească o mare sumă de bani şi să-i dea nevasta înapoi; dar pescarul, cuminţit, nu luă decât banii.

Frumoasei Semira îi părea rău acum că pe vremuri crezuse că Zadig are să chiorască şi Azora plângea gândi**ndu-**se că voise să-i taie nasul. Zadig le alină cu daruri durerea. Invidiosul muri de ciudă şi ruşine. Ţara

întreagă se bucura de pace, de glorie şi de belşug. Au fost atunci cele mai frumoase vremuri de pe pământ. Domneau în lume dreptatea şi iubirea. Toţi aduceau laude lui Zadig şi Zadig aducea laudn corului.